

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Parafie Kościoła rzymskokatolickiego w Katowicach

Author: Henryk Olszar

Citation style: Olszar Henryk. (2010). Parafie Kościoła rzymskokatolickiego w Katowicach. "Wieki Stare i Nowe" (T. 2 (2010), s. 196-235).

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Ks. HENRYK OLSZAR

Parafie Kościoła rzymskokatolickiego w Katowicach

Zagadnienia wstępne

Termin „parafia” jest spolszczeniem greckiego słowa *paroikia*, które z kolei pochodzi od słowa *paroikeia* oznaczającego ‘mieszkać obok’. Ojcowie Kościoła terminem *parafia* szybko zaczęli określać konkretny kościół lokalny¹. Swoją rozkwit parafia przeżywała w czasach karolińskich. Wtedy na masową skalę zaczęto określać dokładny zarys terytorialny poszczególnych parafii, co było związane z tzw. przymusem parafialnym, czyli obowiązkiem uczęszczania wiernych na nabożeństwa do własnego kościoła parafialnego i płacenia przez nich dziesięciny na rzecz Kościoła². Ten stan usankcjonowały dekrety soboru trydenckiego. Zgodnie z nimi parafie miały ściśle określone granice i własnych, stałych duszpasterzy³. Nowe możliwości związane z rozwojem parafii zauważono na Soborze Watykańskim II, na którym podkreślano eklezjologię *communio*, co pozwoliło całościowo spojrzeć na problem odnowy parafii⁴.

---

¹ Por. C. Hefele: *Conciliengeschichte*. Aufl. 2. Bd 1. Freiburg i. B. 1873, s. 237.

² *Historia chrześcijaństwa. Religia — Kultura — Polityka*. T. 4: *Biskupi, mnisi i cesarze (610—1054)*. Red. wyd. pol. J. Kłoczowski. Warszawa 1999, s. 558—560; T. Pawluk: *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 2: *Lud Boży — jego nauczanie i uświęcenie*. Olsztyn 1986, s. 257.

³ Sesja 14. (czwarta za Juliusza III, środa 25 listopada 1551 roku), II. Dekret o reformie, kanon 9; sesja 24. (ósma za Piusa IV, czwartek 11 listopada 1563 roku), II. Dekret o reformie, kanon 13. Zob. *Dokumenty soborów powszechnych*. T. 4: (1511—1870): *Lateran V, Trydent, Watykan I*. Oprac. A. Baron, H. Pietras. Kraków 2004, s. 525, 755—759. Do nakazu tego nawiązano w „Kodeksie Prawa Kanonicznego” zarówno z 1917 roku (kanon 216 § 1), jak i z 1983 roku (kanon 515 § 1).

⁴ *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, nr 42; *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”*, nr 30, 32; *Dekret o apostołstwie świeckich*

Poznanie rodowodu wspólnot parafialnych na określonym terenie jest niezwykle intrygującym zagadnieniem. Na jego ukształtowanie bowiem wywierały wpływ zarówno czynniki zewnętrzne, takie jak geograficzne ukształtowanie terenu, przemiany ekonomiczno-przemysłowe oraz stosunki społeczne w mieście i regionie, jak i czynniki wewnętrzne, czyli normy prawa kanonicznego i zasady teologii pastoralnej, wzmocnione dodatkowo przez kontekst minionego czasu⁵. Nie bez znaczenia są tu postępy chrystianizacyjne i wynikające z nich dążenia do usprawnienia posługi duszpasterskiej⁶. Ważne jest również rozłożenie wszystkich funkcji pastoralnych, które parafia powinna spełniać, oraz ukształtowanie świadomości wiernych do wspólnej odpowiedzialności i pełnej identyfikacji z parafią, która jest nie tylko jednostką administracji kościelnej, ale i instytucją o różnych odniesieniach społecznych⁷.

Oznaką i gwarancją stabilności wspólnoty parafialnej — ustanowionej na stałe — są: dekret erekcyjny biskupa diecezjalnego, wierni związani z danym terytorium przez pobyt stały lub tymczasowy, własny duszpasterz zwany proboszczem oraz odpowiednie miejsce święte, przeznaczone do sprawowania kultu Bożego⁸. Biorąc pod uwagę stabilizację prawną, wyróżnić można parafie erygowane i tymczasowe, terytorialne (obejmujące wszystkich wiernych danego terytorium) i personalne (określone z racji obrządku, języka, narodowości wiernych danego terytorium), obsadzone i wakujące. W zależności od osoby proboszcza funkcjonują parafie świeckie lub zakonne. Ze względu na wzajemne związki parafie dzielą się na macierzyste i filialne. Jeszcze innym kryterium podziału parafii jest usytuowanie kościoła parafialnego. Ze względu na tę cechę wyróżnia się parafie wielkomiejskie, miejskie lub wiejskie⁹.

Główni badacze organizacji parafialnej w diecezji wrocławskiej na Śląsku — Edmund Michael i Bernhard Panzram, mimo skrajnych stanowisk, dykto-

---

„*Apostolicam actuositatem*”, nr 10. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje — dekrety — deklaracje*. Red. nauk. J. Groblicki, E. Florkowski. Wstęp K. Wojtyła. Wyd. 1. Poznań 1968, s. 51—52, 246—248, 388—389.

⁵ Zob. H. Olszar: *Rozwój sieci parafialnej na terytorium Świętochłowic*. „Rocznik Świętochłowski” 2000, T. 2, s. 7; Idem: *Powstanie parafii na terenie Katowic*. W: *Katowice. W 137. rocznicę uzyskania praw miejskich*. Red. A. Barciak. Katowice 2003, s. 21. Por. „Gość Niedzielny” [dalej: GN] 2002, nr 34, s. 23.

⁶ Zob. *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*. Katowice—Rzym 1976, s. 263—265. Por. S. Wojtowicz: *Parafia jako społeczność religijna*. „Homo Dei” 1959, R. 28, s. 544.

⁷ J. Pawlik: *Świat wewnętrznej dostojności. Studia i rozprawy*. Katowice 1999, s. 47—48; E. Firlit: *Parafia rzymskokatolicka w Polsce w okresie transformacji systemowej. Studium socjologiczne*. Warszawa 1998, s. 101—157; J. Mariański: *Kościół i parafia w świadomości diecezjan katowickich*. W: *Postawy społeczno-religijne mieszkańców archidiecezji katowickiej*. Red. W. Zdaniewicz, T. Zembrzuski. Katowice 1999, s. 92—97.

⁸ T. Pawluk: *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II...*, s. 258.

⁹ Kanon 516 § 1—2, 518, 520 § 1. Zob. *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Poznań 1984, s. 237. Por. T. Pawluk: *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II...*, s. 259.

wanych nacjonalizmem niemieckim, przyjmują, że początki najstarszych parafii na tym terenie przypadają na wiek X i XI¹⁰. Nad dziejami organizacji parafialnej w granicach historycznej diecezji krakowskiej skupił badania ośrodek naukowy przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, w którym powstało m.in. studium rozwoju sieci parafialnej w dekanacie Pszczyna¹¹. Osobno wspomnieć trzeba ks. Józefa Knosałę i jego książkę na interesujący nas temat o dekanacie bytomskim¹² oraz opracowania Johanna Kumora¹³. Wspomniane rozprawy zostały oparte głównie na materiałach dyplomatycznych i aktach wizytacji kościelnych. Z reguły autorzy nie przeprowadzali kwerendy — jak sądzi ks. Bolesław Kumor — w niezwykle bogatych w tym zakresie *Acta episcopalia* czy też *Acta officialia*, *Acta administratorialia* i *Acta visitationis*, zdeponowanych w Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie¹⁴. Nie wykorzystywali też najczęściej tek archiwalnych poszczególnych parafii, zawierających często kopiarze parafialne lub przynajmniej liczne kopie dokumentów parafialnych¹⁵.

Badania nad kościelnymi dziejami Katowic

Celem niniejszego opracowania jest prezentacja rozwoju sieci parafialnej na obszarze Katowic. Badania nad najstarszymi dziejami miasta, w których uwzględniono także wątek kościelny, swymi początkami sięgają jeszcze drugiej połowy XIX wieku. Wówczas to powstała „pierwsza historia” miasta pt. *Die Stadt Kattowitz — Eine kulturhistorische Studie* (Kattowitz 1871)¹⁶, opracowana przez lekarza Richarda Holtzego, przyjaciela przemysłowca Wilhelma Grundmana i długoletniego przewodniczącego rady miejskiej, jednego z inicjatorów przekształcenia polskojęzycznej wsi Katowice w niemieckojęzyczne

¹⁰ E. Michael: *Die schlesische Kirche iund ihr Patronat im Mittelalter unter polnischem Recht*. Görlitz 1926, s. 179—181; B. Panzram: *Geschichtliche Grundlagen der ältesten schlesischen Pfarrorganisation*. Breslau 1940, s. 91—99.

¹¹ I. Main: *Rozwój sieci parafialnej w dekanacie Pszczyna do końca XVIII w.* „Roczniki Humanistyczne” 1997, z. 2, s. 159—220.

¹² J. Knossalla: *Das Dekanat Beuthen O/S in seinem schlesischen Teil*. Katowice 1936, s. 621.

¹³ J. Kumor: *Die Seelsorgsgeistlichen des Dekanats Beuthen (schlesischer Anteil) und Pless in der Jahren 1601—1619*. „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” [dalej: ASKG] 1978, R. 36, s. 233—240; Idem: *Die Seelsorgsgeistlichen des Dekanats Pless in den Jahren 1655 und 1720*. ASKG 1982, R. 40, s. 269—278.

¹⁴ B.S. Kumor: *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*. T. 1. Kraków 1998, s. 23—56.

¹⁵ B.S. Kumor: *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*. T. 4. Kraków 2002, s. 181—182.

¹⁶ Faksymile wydania z 1871 roku — zob. „Ziemia Śląska”. Red. L. Szaraniec. T. 5. Katowice 2001, s. 231—292 (w języku niemieckim), 4 nlb.; 297—330 (polskie tłumaczenie).

miasto i działacza na rzecz rozkwitu miasta. Autor posłużył się w swej pracy dostępnymi wówczas danymi statystycznymi i informacjami, które nie zachowały się w zbiorach archiwalnych, głównie aktami gminy wiejskiej i miejskiej oraz publikacjami z „Zeitschrift des Oberschlesien Berg und Hüttenmaschinen Vereins”¹⁷. Materiały źródłowe zgromadzone przez Holtzego wykorzystał nauczyciel Georg Hoffmann, który w 1895 roku opublikował w Katowicach kolejną historię miasta — *Geschichte der Stadt Kattowitz*¹⁸.

Pojawiło się też kilka współczesnych opracowań poświęconych zagadnieniu rozwoju sieci parafialnej i budownictwu sakralnemu w Katowicach. Wymienić tu należy prace, które powstały z inicjatywy ks. Wiktora Schmidta¹⁹, ks. Emila Szramka²⁰, ks. Emanuela Płonki²¹, ks. Franciszka Maronia²², ks. Jerzego Pawlika²³, ks. Jerzego Myszora²⁴, Bogdana Kłocha²⁵, ks. Józefa Krętosza i ks. Jerzego Nygi²⁶, ks. Eugeniusza Breitkopfa, Eugeniusza Skorwidera i Antoniego Steuerera²⁷, ks. Henryka Olszara²⁸, ks. Jana Klemensa²⁹, Ludwika Musioła³⁰, Stefa-

¹⁷ Por. L. Szaraniec: *Katowice widziane w 1871 roku*. W: „Ziemia Śląska”. Red. L. Szaraniec. T. 5. Katowice 2001, s. 227.

¹⁸ Polskie wydanie — zob. G. Hoffmann: *Historia miasta Katowice*. Katowice 2003, s. 184, 12 nlb.

¹⁹ V. Schmidt: *Fest-Schrift zur 50-Jährigen Jubelfeier der katholischen St. Maria Pfarrgemeinde in Kattowitz O.S. Königshütte* 1910.

²⁰ E. Szramek: *Jak dawniej budowano katedry. Pamiątka Uroczystości poświęcenia kamienia węgielnego Katedry w Katowicach*. Katowice 1932.

²¹ E. Płonka: *Pamiętnik jubileuszowy parafii Janów-Giszowiec (1910—1935)*. Katowice 1935, s. 69.

²² F. Maroń: *Rozwój sieci parafialnej w diecezji katowickiej do końca XV w.* „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” [dalej: ŚSHT] 1969, T. 2, s. 101—167; Idem: *Parafia górnośląska w pierwszym ćwierćwieczu XVIII w.* ŚSHT 1972, T. 5, s. 151—225.

²³ J. Pawlik: *Świat wewnętrznej dostojności...*, s. 11—21.

²⁴ J. Myszor: *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821—1914*. Katowice 1991, s. 11—17.

²⁵ B. Kloch: *Tereny Wielkich Katowic w strukturach parafialnych do XVI w. Przyczynek badawczy*. W: *Katowice. W 137. rocznicę uzyskania praw miejskich...*, s. 53—63.

²⁶ J. Krętosz, J. Nyga: *Parafia św. Józefa w Katowicach-Zależu w stulecie jej istnienia (1896—1996)*. Katowice 1996, s. 18.

²⁷ E. Breitkopf, E. Skorwider, A. Steuer: *Zawodzie. Monografia historyczna dzielnicy miasta Katowice-Zawodzie i parafii pw. Opatrzności Bożej*. Katowice 1996, s. 191.

²⁸ H. Olszar: *Parafia św. Anny w Janowie w latach 1910—1945*. W: *Janów — nasza mała ojczyzna*. Red. E. Zycha. Katowice 1996, s. 29—44; H. Olszar: *60 lat poświęcenia kościoła św. Józefa Robotnika w parafii Józefowiec*. „Przystanek Józefowiec” 1999, s. 8—27; Idem: *Rola arcybiskupa Heinricha II Förstera w utworzeniu parafii Mariackiej w Katowicach*. W: *Kościół Mariacki w Katowicach*. Cz. 1: *Fakty i ludzie*. Red. R. Brom, A. Suchoń, J. Śliwiok. Katowice 2006, s. 21—34.

²⁹ *75-lecie kościoła św. Anny w Katowicach Janowie*. Red. J. Klemens. Katowice 2002, s. 96.

³⁰ L. Musioł: *Z dziejów parafii św. Piotra i Pawła w Katowicach*. Katowice 2003, s. 137, 17 nlb.

na Gierlotki³¹, Czesława Ryszki³², Jacka Siebela³³, Urszuli Rzewiczok³⁴, Adama Paliona³⁵, bp. Wiktora Skworca³⁶, ks. Józefa Nowaczyka³⁷, Joanny Tofilskiej³⁸ i Małgorzaty Szejnert³⁹ oraz opracowania, które powstały pod kierunkiem Wojciecha Świątkiewicza i ks. Janusza Wycisły⁴⁰, ks. Stanisława Resia⁴¹ oraz ks. Stanisława Puchały i Anny Liskowackiej⁴².

Granice parafii na terenie Katowic

Terytorium, na którym powstały i rozwijały się osady i osiedla istniejące w granicach Katowic, zawsze leżało w obrębie jakiejś parafii, a jego mieszkańcy należeli do któregoś z kościołów parafialnych⁴³. Szybki rozwój przemysłu ciężkiego w rejonie Katowic spowodował powiększenie się dotychczasowych osiedli mieszkaniowych i wpłynął na powstanie nowych para-

³¹ S. Gierlotka: *Piotrowice Śląskie. Monografia dzielnicy miasta Katowice*. Wyd. 1. Katowice 1997, s. 111, 5 nlb. (zob. rozdział 3: *Kościół*, s. 25—47); Wyd. 2 — Katowice 2002, s. 205, 1 nlb. (zob. rozdział 3: *Kościół*, s. 41—80); Idem: *Uniczowy. Kalendarium historii południowych dzielnic Katowic: Kostuchna, Ochojec, Piotrowice, Podlesie, Zarzecze*. Katowice 2005, s. 179, 1 nlb.; Idem: *Bazylika Ojców Franciszkanów św. Ludwika i Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach-Panewnikach. Stulecie konsekracji (1908—2008)*. Katowice 2008, s. 208, 12 nlb.

³² C. Ryszka: *Śląski Asyż. Kościół i klasztor Ojców Franciszkanów w Panewnikach*. Katowice 1998, s. 195.

³³ J. Siebel: *Kościół świętego Michała Archanioła w Katowicach*. Katowice 1998, s. 32.

³⁴ U. Rzewiczok: *Dzieje Dębu (1299—1999)*. Katowice 1999, s. 95 (parafia św. św. Jana i Pawła Męczenników — zob. s. 38—42, 66—68, 79—80).

³⁵ A. Palion: *Być dobrym jak chleb. 90-lecie parafii świętego Antoniego Padewskiego w Dąbrówce Małej*. Dąbrówka Mała 2002, s. 79.

³⁶ W. Skworc: *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945—1989*. Katowice 1996, s. 247.

³⁷ J. Nowaczyk: *Chcąc ocalić od zapomnienia. Jubileusz 25-lecia Parafii Świętej Rodziny i Świętego Maksymiliana w Katowicach 1982—2007*. Katowice 2007, s. 146, 2 nlb.

³⁸ J. Tofilska: *Katowice Nikiszowiec. Miejsce, ludzie, historia*. Katowice 2007, s. 180 (parafia, kościół — zob. s. 15—16, 65—68, 111—112, 117—118).

³⁹ M. Szejnert: *Czarny ogród*. Kraków 2007, s. 549 (kościół — zob. s. 60—65, 131—132, 140—141).

⁴⁰ *Parafia bogucicka. Tradycja i współczesność. Księga Jubileuszowa*. Red. W. Świątkiewicz, J. Wycisło. Wyd. 1. Katowice 1994, s. 427; Wyd. 2 — Katowice 2000, s. 427.

⁴¹ *Parafia Trójcy Przenajświętszej Katowice-Kostuchna*. Red. S. Reś. [Mikołów 2005], s. 147, 2 nlb.

⁴² *Katedra Chrystusa Króla w Katowicach*. Red. S. Puchała, A. Liskowacka. Katowice 2000, s. 144, 6 nlb.

⁴³ H. Olszar: *Rozwój sieci parafialnej na terytorium Świętochłowic...*, s. 12.

fii, które zachowywały od wieków istniejące granice parafii macierzystych (por. *Aneks I*)⁴⁴.

Obszar dzisiejszych Katowic uległ temu zjawisku ze względu na podział — najstarszej na tym terenie — parafii św. Szczepana w Bogucicach, jak też z powodu zmian granic parafii św. Marii Magdaleny w Chorzowie Starym, parafii św. Michała Archanioła w Michałkowicach, parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Mysłowicach, parafii św. Marii Magdaleny w Tychach i parafii św. Wojciecha w Mikołowie. Podział ten nastąpił, ponieważ rozrastające się Katowice ciągle rozszerzały swoje terytorium⁴⁵.

Granice niektórych parafii katowickich dawniej wyznaczały rzeki i potoki, a obecnie także węzły komunikacyjne. Klasycznym przykładem, ilustrującym omawiane zagadnienie, są parafie: Najświętszej Maryi Panny Wspomożenia Wiernych w Wełnowcu i św. Józefa Robotnika w Józefowcu. Te nowe placówki parafialne powstały na terytorium średniowiecznych parafii w Chorzowie Starym⁴⁶ i Michałkowicach⁴⁷, których granicę stanowił potok płynący Rowem Wełnowieckim. Dawne mapy wskazują na powstałe w XIX wieku zakłady przemysłowe, znajdujące się w rejonie osiedla Josefsdorf, a więc na terytorium parafii Chorzów (od roku 1894 w obrębie parafii Dąb), natomiast huty i kopalnie w pobliżu osiedli Friederike i Ignatzdorf należały do parafii Michałkowice⁴⁸. Po I wojnie światowej podjęto starania o utworzenie nowych parafii z zachowaniem od wieków respektowanej granicy naturalnej, którą stanowił ciąg wodny⁴⁹.

Nieco odmienna sytuacja zaistniała przy podziale parafii Bogucice i tworzeniu nowego ośrodka parafialnego na Zawodziu. W dekrete erekcyjnym linię podziału wyraźnie określają słowa: „Lokalia Zawodzie obejmuje mieszkańców katolickich dotychczasowej parafii Bogucice, mieszkających po prawej stronie rzeki Rawy”⁵⁰. Nowo utworzona parafia pozostawała przez dłuższy czas bez pomieszczenia dla prowizorycznego chociażby kościoła, a mieszkańcy Zawodzian nadal odbywali długą i uciążliwą drogę do Bogucic, przechodząc przez most na Rawie, mimo formalnego istnienia parafii na ich terenie⁵¹.

⁴⁴ H. Olszar: *Powstanie parafii na terenie Katowic...*, s. 26—27.

⁴⁵ Por. J. Pawlik: *Świat wewnętrznej dostojności...*, s. 17—19.

⁴⁶ Zob. *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1865*. Breslau [b.r.], s. 28. Por. F. Maroń: *Rozwój sieci parafialnej...*, s. 125—126; J. Drabina: *Bożogrobcy w Chorzowie*. W: *Bożogrobcy. Jerozolima — Miechów — Chorzów. Materiały z sesji naukowej 9 października 1999 r.* Red. J. Kurek. Chorzów Batory 2000, s. 79—86.

⁴⁷ Zob. *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1905*. Breslau [b.r.], s. 4—5. Por. F. Maroń: *Rozwój sieci parafialnej...*, s. 145; J. Drabina: *Historia Chorzowa. Od średniowiecza do 1868 r.* Chorzów 1998, s. 65.

⁴⁸ Archiwum Parafii w Michałkowicach, L. Musioł: *Michałkowice. Gmina i parafia. Monografia historyczna*. Katowice 1968, s. 23—26 (mps).

⁴⁹ Por. J. Pawlik: *Świat wewnętrznej dostojności...*, s. 19.

⁵⁰ „Wiadomości Diecezjalne” [Katowickie] [dalej: WDK] 1927, R. 2, nr 1, poz. 1, pkt 3.

⁵¹ E. Breikopf, E. Skorwider, A. Steuer: *Zawodzie...*, s. 61.

W analogiczny sposób bieg rzeki Rawy wytyczał od dawna granicę pomiędzy Dębem i Załężem oraz istniejącymi po obu stronach brzegu rzeki parafiami: św. św. Jana i Pawła Męczenników oraz św. Józefa. Granica nowo powołanej parafii Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Zarzeczcu już nie pokrywa się dokładnie z biegiem potoku Mleczna. Dekret erekcyjny w opisie obszaru tej parafii wymienia ulice: Azalii, Tunelową i Słonecznikową, wyraźnie stwierdzając granice na linii kolejowej Katowice — Tychy. Parafia ta obejmuje brzeg zachodni i wschodni wspomnianego potoku, zachowując nazwę — Zarzeczce⁵².

Inicjatywy tworzenia nowych parafii

Badanie procesu powstawania nowych parafii w Katowicach nasuwa pytanie o źródło inicjatyw ich tworzenia. Odpowiedź na to pytanie dają akta lokalne tychże parafii, zawierające nieraz dosyć obszerną korespondencję wiernych z kurią biskupią.

Z analizy tych pism wynika, że inicjatywy wychodziły albo od miejscowej ludności, albo też od proboszcza parafii macierzystej, a także — co warto podkreślić — od abp. Henryka Förstera z Wrocławia, znanego ze szczególnie zaangażowania w dzieło tworzenia w XIX stuleciu nowych placówek duszpasterskich na terenie Górnego Śląska, podlegającego prawom industrializacji i urbanizacji oraz wynikającym z nich konsekwencjom o charakterze społecznym⁵³. W liście do wiernych na Wielki Post 1868 roku arcybiskup diecezji wrocławskiej pisał: „[...] Religijne potrzeby rosną z powiększającą się ludnością do tego stopnia, że się moje serce każdego poranka nowymi troskami napełnia, gdy spojrzę na to szerokie pole, jakie Bóg mojej pieczy i staraniu powierzył, i widzę, że wiele miejsc nie uprawionych zostaje, bo wszystkiego nie dostaje, czego na to potrzeba. Na Górnem Szląsku znajdują się przy wielkim wzroście i szybkiej zmianie ludności gminy mające dziesięć a nawet dwanaście tysięcy dusz, które tylko jeden kościół mają [...]. Są tam [ludzie — H.O.], których wołanie o pomoc o moje ucho i serce się odbija [...]”⁵⁴.

Pozytywne odniesienie przedstawicieli kurii wrocławskiej widoczne jest głównie w udzielaniu subwencji pieniężnych, które w pokaźny sposób zasilały budżety komitetów budujących nowe kościoły. Arcybiskup Förster w odpo-

⁵² Zob. WDK 1985, R. 53, nr 2, poz. 12, s. 41—43. Por. J. Pawlik: *Świat wewnętrznej dostojności...*, s. 20.

⁵³ H. Olszar: *Rola arcybiskupa Heinricha II Förstera w utworzeniu parafii Mariackiej w Katowicach...*, s. 26.

⁵⁴ H. Förster: *List Pasternski na Wielki Post 1868*. Wrocław 1868, s. 21.

wiedzi na pismo ks. Konrada Stiborskiego przyznał subwencję 3 500 talarów na budowę kościoła pw. św. Jadwigi Śląskiej w Szopienicach-Roźdzeniu⁵⁵ oraz 10 000 talarów na realizację projektu nowej świątyni Mariackiej w Katowicach⁵⁶. Podobnie uczynił kardynał Jerzy Kopp, który przyrzekł ks. Wiktorowi Schmidtowi kwotę 20 000 marek jako zapomogę, pod warunkiem, że plan kościoła pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach wykona radca Józef Ebers, budowniczy diecezjalny z Wrocławia⁵⁷. Z kolei wzorowo i mądrze prowadzoną gospodarkę finansową ks. Pawła Dudka dostrzeżono w urzędach administracji państwowej w Katowicach. Sejm Śląski na posiedzeniach: 118. (10 czerwca 1925), 119. (24 czerwca 1925) i 120. (8 lipca 1925) wniósł pod obrady sprawę przyznania pożyczki dla parafii Janów-Giszowiec w wysokości 80 tys. zł⁵⁸. W osobnej ustawie Sejm upoważnił wojewodę Mieczysława Bilskiego do osobistego zagwarantowania wysokości pożyczki⁵⁹.

Motywacje wysuwne przy staraniu się o nowe parafie

Mieszkańcy Katowic, motywując swoje prośby o utworzenie nowej parafii, zwykle wysuwali argument skrócenia drogi do kościoła, co umożliwiłoby im uczestniczenie w pełnym życiu parafii, nieograniczającym się tylko do udziału w niedzielnej mszy świętej. Motywem wysuwany raczej przez proboszczów przy tworzeniu nowych parafii była chęć podniesienia poziomu życia religijnego wiernych⁶⁰. W ten sposób ks. Ludwik Skowronek uzasadniał potrzebę utworzenia parafii św. Antoniego Padewskiego w Dąbrówce Małej, chociaż od kościoła parafialnego gmina ta była oddalona tylko 4 km⁶¹. Ten sam argument wysunął w sierpniu 1905 roku proboszcz myślowicki ks. Franciszek Klaszka odnośnie do mieszkańców Janowa, którzy ze względu na odległość do świątyni parafialnej ponosili „wielką szkodę w wychowaniu religijnym”⁶², oraz w styczniu 1983 roku ks. Paweł Furczyk, proboszcz parafii na Tysiącleciu Dolnym, który przekonywał Edwarda Mechę, prezydenta Kato-

⁵⁵ J. Pawlik: *Świat wewnętrznej dostojności...*, s. 65—66.

⁵⁶ V. Schmidt: *Fest-Schrift zur 50-Jährigen Jubelfeier...*, s. 20.

⁵⁷ L. Musioł: *Z dziejów parafii św. Piotra i Pawła w Katowicach...*, s. 46.

⁵⁸ E. Długajczyk: *Inwentarz akt Sejmu Śląskiego w Katowicach (1922—1939)*. Warszawa—Łódź 1988, s. 87—88.

⁵⁹ „Dziennik Ustaw Śląskich”, R. 1925, nr 11, poz. 26.

⁶⁰ Por. J. Myszor: *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku...*, s. 12. Zob. H. Olszar: *Parafia św. Anny w Janowie w latach 1910—1945...*, s. 30—31.

⁶¹ A. Palion: *Być dobrym jak chleb...*, s. 17—18.

⁶² H. Olszar: *Parafia św. Anny w Janowie w latach 1910—1945...*, s. 32.

wic, co do możliwości budowy kościoła na Tysiącleciu Górnym⁶³. Czynił to na wyraźne polecenie bp. Herberta Bednorza, dla którego budowa kościołów na nowych osiedlach i w miastach — funkcjonalnych i dostosowanych do aktualnych potrzeb duszpasterskich — była „kwestią życia lub śmierci Kościoła na Śląsku”⁶⁴.

Do okolicznościowych motywów zaliczyć trzeba warunki, w jakich zbudowany został w 1900 roku kościół pw. św. Józefa w Załężu — po katastrofie górniczej w kopalni „Kleofas”, w wyniku której zginęło 104 górników. Mieszkańcy Załęża ślubowali uroczyste nad mogiłami górników: „Dla uczczenia drogiej pamięci naszych ukochanych współbraci śp., co poginęli dnia 3 marca [1896 roku — H.O.] na kopalni »Kleofas« — więcej jeszcze dla prześlęganania gniewu boskiego — obiecujemy Panu Bogu najwyższemu stawić kościół w Załężu i na ten cel ofiary według naszej możliwości przynosić, aby ów kościół służył Panu Bogu na chwałę, nam i drogim zmarłym na korzyść zbawienną. Amen”⁶⁵. Z kolei przyczyną powstania świątyni pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Brynowie w 1991 roku były tragiczne wydarzenia na kopalni „Wujek” w dniu 16 grudnia 1981 roku, gdzie w wyniku użycia broni przez siły milicyjne zginęło 9 górników⁶⁶. Na miejscu tragedii wzniesiono drewniany krzyż, który stał się symbolicznym zaczątkiem parafii. Biskup katowicki Herbert Bednorz wystąpił z inicjatywą wybudowania kościoła-pomnika tragicznie zmarłych górników, na co uzyskał zgodę wojewody katowickiego gen. Romana Paszkowskiego. Drewniany krzyż przy kopalni „Wujek” zainspirował do budowy nowego kościoła oraz równoległego tworzenia nowej wspólnoty parafialnej⁶⁷.

Swoistym motywem powstania kościoła pw. św. Anny w Janowie była „dusza ks. Pawła Dudka — jak zauważył ks. Leopold Pietroszek — która odzwierciedlała [...] piękną tradycję katolicką Śląska Opolskiego [...]. Kochał Górę św. Anny, gdzie często pielgrzymował z rodzicami. Pragnął teraz wystawić w Janowie tak wielki kościół, aby z jego wież — jak mówił — mógł zobaczyć ukochaną Górę Świętej Anny. Z wielkim trudem i poświęceniem budował tę świątynię, bo marzył o tym, żeby w Janowie stworzyć ośrodek kultu św. Anny w diecezji katowickiej”⁶⁸.

⁶³ Zob. Archiwum Parafii Matki Bożej Piekarskiej w Katowicach, *Kronika parafialna*, T. 1: 26 I 1983—19 V 1985, s. 1 (rkps). Por. *Kościół P.W. Matki Boskiej Piekarskiej w Katowicach*. Katowice [b.r.], s. 3.

⁶⁴ R. Gryn: *Pozwolić czy nie? Władze PRL wobec budownictwa katolickich obiektów sakralnych w latach 1971—1980*. Kielce 2007, s. 89—90.

⁶⁵ Zob. J. Pawlik: *Świat wewnętrznej dostojności...*, s. 72, 74. Por. J. Krętosz, J. Nyga: *Parafia św. Józefa w Katowicach-Załężu w stulecie jej istnienia...*, s. 5.

⁶⁶ WDK 1991, R. 59, nr 12, poz. 126, s. 465; H. Bolczyk: *Krzyż nigdy nie umiera. Siedem Stacji Krzyża Kopalni Wujek. Refleksje duszpasterza*. Katowice 2001, s. 51—55; *Idą pancry na Wujek*. Red. A. Borowski. Warszawa 2006, s. 139—171.

⁶⁷ Zob. <http://www.brynow-wujek.wiara.pl> [data dostępu: 6.08.2008].

⁶⁸ Zob. H. Olszar: *Organizacja świątyni „zastępczej” dla kultu św. Anny w diecezji katowickiej po podziale Górnego Śląska w 1922 roku*. W: *Pielgrzymowanie i sztuka. Góra Świę-*

Rola integracyjna budownictwa sakralnego

W połowie XIX wieku do Katowic przybywało mnóstwo obcych sobie ludzi, kierujących się tylko własnym interesem, zwabionych reklamą, trzeźwo oceniających zalety nowego miejsca zamieszkania. Wśród nich zaczęli dominować robotnicy i urzędnicy — jedni ilością, drudzy postawą moralną. „Różnili się między sobą pochodzeniem, wiarą, mową, zwyczajem, wykształceniem i zamożnością — zauważył Richard Holtze — przyjeżdżali z sąsiednich miejscowości i powiatów oraz pozostałych części Śląska, z dalekich niemieckich stron i spoza Niemiec, z prowincji i ze stolic, z odrębnymi poglądami [...]. Był to czas nagłych kontrastów, niespójna równoczesność najrozmaitszych zjawisk, prawdziwy tygiel kulturowo-historyczny [...]”⁶⁹. To zjawisko powtórzyło się również w XX stuleciu — wtedy w Katowicach pojawili się przybysze ze Śląska i innych stron Polski. Wśród nich było wielu katolików, którzy uświadamiali sobie przynależność do parafii pojętej terytorialnie; wzrastała też u nich potrzeba uczestnictwa „w czynnościach współgrupowych”, które wielu socjologów religii uważa za kryterium przynależności do parafii⁷⁰. Ową „czynność współgrupową” dla mieszkańców wielu osiedli Katowic stanowiła budowa kościoła. Integrowali się oni najpierw w staraniach o uzyskanie zezwolenia na budowę nowego obiektu sakralnego, z którym mogliby się identyfikować i uznać za swój własny. Przejawiały się one w czynnym uczestniczeniu w delegacjach do władz miasta, a także w podpisywaniu petycji domagających się zezwolenia na budowę nowego kościoła. Ta motywacja była szczególnie ważna i aktualna w Dębie, Giszowcu, Brynowie i Piotrowicach, gdzie powstały zwarte osiedla mieszkaniowe, różniące się architekturą zabudowy od reszty parafii. Nowe osiedla zasiedlili też przybysze, najczęściej spoza Śląska, a w starej zabudowie mieszkali zazwyczaj autochtoni. Jakkolwiek między tymi grupami istniały napięcia, miejscem ich spotkania i integracji stawał się kościół parafialny. Był on zazwyczaj zbyt mały, aby pomieścić wszystkich. Stanowiło to jedną z przyczyn starań o zezwolenie na budowę nowych świątyń w Katowicach. Poza tym przybysze mieli ambicję postawienia kościoła niedaleko od siebie,

---

tej Anny i inne miejsca pielgrzymkowe na Śląsku. Red. J. Lubos-Kozieł, J. Gorzelik, J. Filipezyk, A. Lipnicki. Wrocław 2005, s. 245. Por. M. Szejnert: *Czarny ogród...*, s. 70—71. Por. W. Musialik: *Góra Świętej Anny w publikacjach, publikatorach i pracach niepublikowanych z lat 1996—2006.* W: *Pod płaszczem św. Anny. Materiały z konferencji historycznej z okazji 350-lecia przybycia franciszkanów na Górę Świętej Anny 1656—2006 (Góra Świętej Anny 25—26 X 2006).* Red. J.R. Gohły. Wrocław 2007, s. 128.

⁶⁹ R. Holtze: *Die Stadt Kattowitz...*, s. 19, 32—33, 40, 43.

⁷⁰ Por. W. Piwowarski: *Religijność wiejska w warunkach urbanizacji.* Warszawa 1971, s. 256.

co miało ich uniezależnić od kościoła istniejącego dotychczas, do którego przybywali jako goście⁷¹.

Rozwój sieci kościołów na terenie parafii bogucickiej

Parafia bogucicka powstała w latach 1374—1396⁷² (zob. *Aneks I*), ale pierwsze wzmianki o jej istnieniu pochodzą z 1414⁷³ i 1529 roku⁷⁴. Do drewnianego kościoła pw. św. Szczepana i św. Doroty, ostatni raz zrekonstruowanego w 1773 roku⁷⁵, uczęszczali wierni z wielu osad. Ludwik Musioł podzielił je na cztery kategorie, ze względu na okresy osadnicze, w których powstawały. Najstarsza kategoria objęła „dawne osady wiejskie sięgające czasów osadzania wsi na prawie niemieckim”, a więc wsie: Bogucice, Załęże, Brwinów (Brynów) i osadę przemysłową o nazwie Kuźnia Bogucka (powstała w 1414 roku) wraz z przysiółkiem Karbowa⁷⁶. Do drugiej kategorii osad tworzących parafię w Bogucicach zaliczono wieś zagrodową, powstała w wyniku akcji osadniczej z drugiej połowy XVI stulecia. Wizytujący parafię w 1598 roku prepozyt tarnowski ks. Krzysztof Kazimierski (*vel* Kaźmierski)⁷⁷, delegat biskupa krakowskiego kardynała Jerzego Radziwiłła⁷⁸, w protokole nadmienił o powstaniu „nowej wsi Katowice” („nova villa Katowicze”), wchodzącej w skład wspomnianej

⁷¹ Zob. H. Olszar: *Powstanie parafii na terenie Katowic...*, s. 30. Por. W. Skworc: *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej...*, s. 125—126.

⁷² *Schematyzm archidiecezji katowickiej* [dalej: SDK 1993]. Red. R. Brom et al. Katowice 1993, s. 249. Według ustaleń ks. Jana Kudery, cały obszar parafii bogucickiej: Bogucice, Kuźnia Bogucicka, Katowice, Załęże i Mała Dąbrówka, prawdopodobnie należał do parafii w Mysłowicach, która w pierwszej połowie XIII wieku znalazła się w granicach dekanatu bytomskiego, wchodzącego w skład archidiaconatu krakowskiego. Zob. J. Kudera: *Historia Parafii Mysłowickiej*. Mysłowice 1934, s. 23—24. Por. J. Knossalla: *Das Dekanat Beuthen...*, s. 9—10; J. Myszor: *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku...*, s. 8.

⁷³ Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie [dalej: AKMK], *Visitationes ecclesiarum pertinentium ad decanatus Plesnensem et Bythomiensem A.D. 1720—1721*, nr 19, s. 122—130.

⁷⁴ *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529 (tzw. Liber retaxationum)*. Wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa. Wrocław 1968, s. 345.

⁷⁵ *Katalog archidiecezji katowickiej* [dalej: KAK 2005]. Cz. 2: *Dekanaty i parafie*. Oprac. J. Pawliczek. Katowice 2005, s. 193.

⁷⁶ Zob. Archiwum Parafii w Bogucicach [dalej: APB], L. Musioł: *Bogucice. Gmina i parafia. Monografia historyczna* [b.r.], s. 52—53 (mps).

⁷⁷ W latach 1598—1618 był biskupem obrządku łacińskiego w Kijowie. Zob. *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*. T 4. Patavii 1966, s. 159. Por. P. Nitecki: *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*. Warszawa 2000, kol. 199.

⁷⁸ Zob. AKMK, *Acta Episcopalia*, vol. 33, k. 515—517 (*Adnotatio vitae*). Por. B.S. Kumor: *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795...*, T. 1, s. 519.

parafii⁷⁹. Kolejne osady, składające się na wspólnotę parafialną w Bogucicach, powstały w XVII i XVIII wieku. Chodzi tutaj głównie o Załęską Haldę, osadę utworzoną na południe od wsi Katowice, i Załęże, a także o przysiółki: Obroki, Koszutka, Muchowiec i Zawodzie⁸⁰. Granice parafii bogucickiej (o powierzchni 21,3 km²) w XV stuleciu przylegały do terytorium pięciu parafii: mikołowskiej (na południowym wschodzie) i bytomskiej (na zachodzie) oraz chorzowskiej, michałkowickiej i czeladzkiej (na północy)⁸¹.

W XVIII wieku Bogucice pod względem kościelnym przynależały, obok trzynastu trzech innych parafii⁸², do dekanatu bytomskiego (o powierzchni 1 800 km²)⁸³ — jednego z 22 dekanatów archidiaconatu krakowskiego (o powierzchni 12 915 km²) w diecezji krakowskiej (o powierzchni 54 000 km²)⁸⁴. W XVIII stuleciu biskup krakowski powierzył ks. Franciszkowi Bartyzelowi zwierzchnią troskę o życie moralne kapłanów i wiernych, przeprowadzenie wizytacji parafii w dekanacie każdego roku (administracja, sakramenty, kaznodziejstwo, katechizacja, nabożeństwa, świątynie, beneficja parafialne) i odprawienie dorocznych kongregacji dekanalnych. Wspomniany komisarz biskupi i dziekan bytomski wizytację tę przeprowadził, a jej protokoły znajdują się obecnie w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu⁸⁵. W tym czasie na terenie parafii w Bogucicach mieszkało 1 020 katolików⁸⁶.

⁷⁹ Zob. AKMK, *Acta visitationis decanatum: Skalensis, Wolbromiensis, Leloviensis, Bytomiensis et Plesnensis A.D. 1598*, expeditae k. 218, nr 10. Por. M. Wojtas: *Akta wizytacji dekanatów bytomskiego i pszczyńskiego dokonanej w roku 1598 z polecenia kardynała Jerzego Radziwiłła, biskupa krakowskiego*. Katowice 1938, s. 88; L. Musioł: *Z dziejów parafii św. Piotra i Pawła w Katowicach...*, s. 35, 85; J. Wycisło: *Rozwój sieci parafialnej „wielkich Katowic” w kontekście dziejów parafii w Bogucicach*. W: *Parafia bogucicka...*, s. 26; KAK 2005, s. 193.

⁸⁰ Por. L. Musioł: *Materiały do dziejów wielkich Katowic (1299—1799)*. Katowice 1936, s. 16—19.

⁸¹ Zob. APB, L. Musioł: *Bogucice...*, s. 52. Por. S. Karski: *Kattowitz bis zur Stadtgründung*. In: *Kattowitz seine Geschichte und Gegenwart*. Dülmen 1985, s. 38—39; J. Wycisło: *Rozwój sieci parafialnej „wielkich Katowic”...*, s. 27.

⁸² Chodzi tu o Będzin, Bielszowice, Biskupice, Bogucice, Bytom, Ciągowice, Chorzów, Chruszczobród, Czelaź, Dzieckowice, Gołonóg, Grodziec, Kamień, Kochłowice, Kozięglowy, Kozięglówki, Lubsze, Michałkowice, Miechowice, Mikulczyce, Mysłowice, Piekary Śląskie, Radzionków, Repty Śląskie, Sączów, Siewierz, Siemonię, Stare Tarnowice, Targoszyce, Tarnowskie Góry, Wojkowice Kościelne, Woźniki i Żyglin. Zob. S. Litak: *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*. Lublin 2006, mapa — k. XX, s. 137.

⁸³ W wiekach średnich dekanat bytomski był nazywany: sławkowskim, siewierskim, siewiersko-bytomskim. Zob. *Acta Camera Apostolicae*. Vol. 1: 1207—1344. Ed. J. Paśnik. In: *Monumenta Poloniae Vaticana*. T. 1. Cracoviae 1913, s. 353—354, 385; *Schematismus des Bisthums Breslau und senes Delegatur-Bezirks für das Jahr 1867* Breslau [b.r.], s. 22; B.S. Kumor: *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795...*, T. 4, s. 146, 154; J. Myszor: *Parafia pw. św. Szczepana w Bogucicach w XIX i na początku XX wieku*. W: *Parafia bogucicka...*, s. 62.

⁸⁴ S. Litak: *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku...*, s. 88—90.

⁸⁵ B.S. Kumor: *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795...*, T. 1, s. 132—133.

⁸⁶ B.S. Kumor: *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795...*, T. 4, s. 255.

W 1811 roku biskup krakowski Andrzej Gawroński wydał dokument, na mocy którego tymczasowo oddał jurysdykcję nad dekanatem bytomskim (i pszczyńskim) księciu-biskupowi wrocławskiemu Józefowi Krystianowi Franciszkowi Ignacemu von Hohenlohe-Waldenburg-Bartensteinowi. Ostatecznie sprawę administracji kościelnej na tym terenie uporządkowała bulla cyrkumskrypcyjna Piusa VII *De salute animarum* z 16 lipca 1821 roku⁸⁷. Kolejna zmiana w historii parafii Bogucice nastąpiła 28 sierpnia 1868 roku, kiedy to abp Henryk Förster z dotychczasowego dekanatu bytomskiego wydzielił dekanat mysłowicki. W jego skład weszło 7 parafii: Bogucice, Chorzów, Dzieńkowice, Królewska Huta (parafia św. Barbary), Mysłowice, Szopienice-Roździeń i kuracja Katowice⁸⁸.

Proboszcz parafii Mariackiej w Katowicach ks. Wiktor Schmidt — „niiski człowiek, o siwej głowie, znany i szanowany przez wszystkich obserwator rozwoju Katowic od niepozornych początków do wielkomiejskiego ośrodka przemysłowo-handlowego”⁸⁹ — zanotował w swoich wspomnieniach, że abp Förster „od początku swej pełnej poświęcenia działalności duszpasterskiej okazywał żywe zainteresowanie ustanowieniem zamierzonego systemu Kościoła katolickiego w Katowicach”⁹⁰. Ordynariusz wrocławski — biorąc pod uwagę „nieudolne duszpasterstwo” w Katowicach, Brynowie i Załężu — był zdania, że „potrzeba utworzenia duszpasterstwa w wymienionych gminach staje się coraz bardziej paląca”⁹¹. Swoje zastrzeżenia w tym względzie przedstawił jednemu z najwybitniejszych duszpasterzy tamtych czasów — sławnemu krzewicielowi i organizatorowi trzeźwości oraz pionierowi katolicyzmu społecznego na Górnym Śląsku — komisarzowi biskupiemu i kanonikowi ks. Janowi Alojzemu Nepomucenowi Fickowi z Piekar Śląskich. W liście skierowanym do niego w dniu 31 maja 1858 roku rządca diecezji wrocławskiej prosił go o „jak najrychlejsze wprowadzenie w Katowicach odpowiedniego systemu kościelnego” przy współdziałaniu komisarza biskupiego i kanonika ks. Franciszka Heidego z Raciborza, przyjaciela arcybiskupa oraz znanego badacza śląskiej historii i doktora *honoris causa* Uniwersytetu Wrocławskiego. Obaj mieli podjąć działania w jego imieniu i dla dobra Kościoła wrocławskiego⁹².

⁸⁷ J. Jungnitz: *Die Grenzen des Breslauer Bistums (mit 1 Karte). Darstellungen...*, Bd 3. Breslau 1907, s. 12; F. Maroń: *Proces kształtowania wschodniej granicy biskupstwa wrocławskiego na tle wydarzeń politycznych przełomu XVIII i XIX wieku. Przyczynek do genezy ustaleń bulli „De salute animarum”*. ŚSHT 1971, T. 4, s. 235—237.

⁸⁸ J. Dziwoki: *Źródła do dziejów Bogucic w zasobach Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach*. W: *Parafia bogucicka...*, s. 401.

⁸⁹ L. Musioł: *Z dziejów parafii św. Piotra i Pawła w Katowicach...*, s. 57.

⁹⁰ V. Schmidt: *Fest-Schrift zur 50-Jährigen Jubelfeier...*, s. 5—6.

⁹¹ *Ibidem*, s. 6.

⁹² H. Olszar: *Rola arcybiskupa Heinricha II Förstera w utworzeniu parafii Mariackiej w Katowicach...*, s. 27.

Mimo to — jak zauważył ks. Schmidt — „z bliżej nieznanых powodów, sprawa [utworzenia katolickiej parafii w Katowicach — H.O.] stała w martwym punkcie”. Wyzwanie abp. Förstera podjął jednak — „z determinacją i ufnością w pomoc Bożą oraz [dzięki — H.O.] wsparciu metropolity — Henryk Knappe, główny księgowy (Hauptkassenrendant) w administracji [rodziny Huberta Gustawa i Waleski — H.O.] von Tiele-Wincklerów, ożywiony świętym zapalem i oddany bez reszty problemom katolicyzmu”⁹³. Był on od 1840 roku nie tylko baczny obserwator rozwoju Katowic, ale także z uwagą śledził trudną sytuację w duszpasterstwie. Nawiązał kontakt z „wpływowym” ks. Heidem, którego łączyły też przyjacielskie więzy z przedstawicielami patronackiej firmy Tiele-Winckler w Miechowicach⁹⁴. Raciborski duchowny obiecał mu nie tylko pomoc w staraniach o utworzenie samodzielnej placówki parafialnej, ale też na początku 1859 roku w jego katowickim mieszkaniu uczestniczył on w spotkaniu z księżmi: Janem Fickiem oraz Ludwikiem Markiewką z Mysłowic i Leopoldem Markiewką z Bogucic. Przedmiotem ich wspólnej rozmowy stała się secesja od parafii bogucickiej trzech wspomnianych już miejscowości — Katowic, Brynowa i Załęża⁹⁵. „Wprawdzie główny cel nie został osiągnięty, z uwagi na wykluczenie Załęża, jednakże rokowania — według ks. Schmidta — okazały się właściwe i rozstrzygnięte”⁹⁶. Proboszcz bogucicki wyjaśnił wówczas zebranym, że „jest nie tylko zwolennikiem secesji Katowic i Brynowa, lecz także rezygnuje ze wszystkich wpływów pieniężnych na rzecz duchowieństwa katowickiego i poczyni starania o uzyskanie zgody innych gmin, wcielonych do [jego — H.O.] parafii, na bezwarunkowe wydzielenie Katowic oraz Brynowa”⁹⁷. Ostatecznym ojcem porozumienia stał się arcybiskup wrocławski. Nie odbyło się to jednak bez protestów na sali sądowej, gdzie w dniu 20 grudnia 1859 roku miała miejsce rozprawa w obecności ks. Heidego — przedstawiciela strony kościelnej, oraz starosty bytomskiego Adolfa von Tieschowitza — reprezentanta strony państwowej. W trakcie posiedzenia sądu kilku katowiczian „w bardzo burzliwy sposób wystąpiło przeciwko secesji i w ogóle przeciw każdej propozycji, dotyczącej zmiany stosunków kościelnych, opuszczając z hałasem salę rozpraw”⁹⁸. Przedstawiciele mieszkańców Brynowa i inni uczestnicy postępowania sądowego nie podali do protokołu akceptacji podziału, lecz wysu-

⁹³ V. Schmidt: *Fest-Schrift zur 50-Jährigen Jubelfeier...*, s. 6.

⁹⁴ Zob. A. Kuzio-Podrucki: *Winklerowie. Ich dzieje i fortuna*. W: Katowice. W 136. rocznicę uzyskania praw miejskich. Red. A. Barciak. Katowice 2002, s. 244—249; A. Kuzio-Podrucki: *Tiele-Wincklerowie. Arystokracja węgla i stali*. Bytom 2006.

⁹⁵ Por. Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach [dalej: AAKat.], Akta lokalne — ogólne: Katowice (Kattowitz) — Parafia Niepokalanego Poczęcia NMP (1855—1875), H. Knappe: *Pro Memoria z 2 IV 1868 r.* (rkps), sygn. 967.

⁹⁶ V. Schmidt: *Fest-Schrift zur 50-Jährigen Jubelfeier...*, s. 6—7.

⁹⁷ Ibidem, s. 7.

⁹⁸ Ibidem, s. 7—8.

nęli wniosek o natychmiastowe wybory na stanowisko rzeczników gmin, aby można było szybko przystąpić do budowy kościoła. W ich gronie znaleźli się: główny księgowy Henryk Knappe (jako przewodniczący), urzędnik policyjny Schwartzner i emeryt Sommer — członek rady miejskiej w latach 1866—1869. Wyżej wymienieni uzyskali dla swej działalności aprobatę zarówno abp. Förstera, jak i zgodę miejscowych władz administracyjnych. Na mocy uzyskanych uprawnień mogli oni już w 1860 roku utworzyć zarząd budowy kościoła, a także „z rozważą i zapałem rozpocząć pracę”⁹⁹. W tym samym roku doprowadzili do powstania pierwszego nowego kościoła katolickiego — o charakterze tymczasowym — na terenie parafii bogucickiej, wybudowanego „wyłącznie z dobrowolnych ofiar wiernych [...], ze sprezentowanego wapnia i piaskowca [...], w najodleglejszej, zachodniej części wsi” — przy obecnym placu Wolności¹⁰⁰, „w miejscu dzisiejszej sali koncertowej Filharmonii Śląskiej”. Obiekt „o konstrukcji łączeniowej”, z tzw. muru pruskiego, był bardzo skromny i miał nieznaczną długość — około 1 800 stóp pruskich¹⁰¹, czyli około 58 m. Powstał w „szczerym polu”, na „użyczonym gruncie” w ciągu pięciu miesięcy (od 5 czerwca 1860 roku)¹⁰².

Do nowego kościoła uczęszczало około 3 100 wiernych z Katowic i Brynowa, a także z Załęża oraz z Załęskiej i Katowickiej Hałdy. Nowym kościołem zarządzał od 8 listopada 1860 roku ks. dr Teodor Kremski, pochodzący z Tarnowskich Gór¹⁰³. Dzieje tymczasowego kościoła katolickiego w Katowicach przybrały od 1864 roku dramatyczny charakter. Został on bowiem podstępem przejęty przez tzw. starokatolików — sektę o orientacji pruskiej i antyrzymskiej¹⁰⁴.

⁹⁹ AAKat., Akta lokalne: Materiały dotyczące historii parafii [Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach — H.O.] (1838—1926), *Historia parafii Najświętszej Maryi Panny w Katowicach — jej życie religijno-moralne i 10-letni plan pracy*, s. 8 (mps), sygn. 964.

¹⁰⁰ Dawniej: Karlstrasse in der Nähe des Wilhelmsplatzes. Zob. W. Majowski, J. Madey: *Geschichte der katholischen Kirche*. In: *Kattowitz seine Geschichte...*, s. 214.

¹⁰¹ 1 stopa pruska = 0,3138535 metra (w latach 1817—1872). Zob. I. Ignatowicz, A. Biernat: *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*. Warszawa 2003, s. 41.

¹⁰² Archiwum Parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach [dalej: APNPK], *Kronika Parafii Najświętszej Maryi Panny w Katowicach* (mps bez paginacji); V. Schmidt: *Fest-Schrift zur 50-Jährigen Jubelfeier...*, s. 8—10; L. Musioł: *Z dziejów parafii św. Piotra i Pawła w Katowicach...*, s. 36; H. Olszar: *Rola arcybiskupa Heinricha II Förstera w utworzeniu parafii Mariackiej w Katowicach...*, s. 29.

¹⁰³ V. Schmidt: *Fest-Schrift zur 50-Jährigen Jubelfeier...*, s. 11; J. Wycisło: *Rozwój sieci parafialnej „wielkich Katowic”...*, s. 29.

¹⁰⁴ W. Nałęcz-Gostomski: *Dzieje i rozwój Wielkich Katowic jako ośrodka górnośląskiego przemysłu i stolicy autonomicznego woj. śląskiego*. Katowice 1926, s. 30; J. Bieniek: *Parafia tzw. starokatolicka w Katowicach w oświeleniu historyczno-prawnym*. Katowice 1934, s. 10—11; Z. Zieliński: *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*. Warszawa 1999, s. 192; J. Myszor: *Kościół na Górnym Śląsku. Od diecezji wrocławskiej do archidiecezji katowickiej*. Katowice 2008, s. 38—40.

Na wiosnę 1861 roku abp Förster — z okazji podróży do Wiednia — zatrzymał się u ks. Heidego w Raciborzu. Na probostwie spotkał się z ks. Kremskim i głównym księgowym Knappem, którzy omówili z nim projekt powstania nowej świątyni w Katowicach. Rządca diecezji wrocławskiej prosił swoich rozmówców, aby w protokole z rozmowy znalazł się zapis o rezygnacji mieszkańców Załęża „ze swoich roszczeń, dotyczących inkorporacji do Katowic” i ich „pozostaniu przy Bogucicach aż do czasu powstania korzystniejszych warunków możliwej secesji”. Po upływie kilku miesięcy wydał on zgodę na budowę nowej świątyni w Katowicach w stylu neogotyckim, która miała być „wizytówką Śląska”. Wykonanie projektu architektonicznego i sprawowanie nadzoru budowlanego powierzono Alexisowi Langerowi, jednemu z bardziej znanych architektów wrocławskich, który przystąpił do pracy „z niesłabnącym zapalem”, zwłaszcza że udało mu się „poznać najskrytsze marzenia ks. Kremskiego”. Ten zaś otrzymał z kurii wrocławskiej dokument, w którym arcybiskup pod datą 8 stycznia 1862 roku „wyposażył go w parafialne uprawnienia duszpasterskie”, ale w randze kuratusa. Jednocześnie poinformował go, że „istniejące jeszcze przeszkody” nie pozwalały mu na podniesienie nowo utworzonego w Katowicach duszpasterstwa katolickiego do rangi parafii¹⁰⁵.

Budowa nowej świątyni pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny przy ówczesnej Chausseestrasse w Katowicach rozpoczęła się 31 sierpnia 1862 roku „po niesporach”¹⁰⁶ i trwała 8 lat i 82 dni¹⁰⁷, a jej poświęcenia dokonał w dniu 20 listopada 1870 roku bp Adrian Włodarski — sufragan wrocławski, który „szczególnie porywał wszystkich swoją polską wymową”¹⁰⁸.

Pierwsza parafia katowicka, popularnie zwana Mariacką, erygowana została 14 września 1873 roku¹⁰⁹ w atmosferze nagonki władz pruskich na osobę abp. Förstera oraz prześladowań Kościoła na Śląsku ze względu na represyjne działanie czterech ustaw majowych (z 25 maja 1873 roku) i szerzenie się w mieście

¹⁰⁵ V. Schmidt: *Fest-Schrift zur 50-Jährigen Jubelfeier...*, s. 20, 22.

¹⁰⁶ AAKat., Akta lokalne: Materiały dotyczące historii parafii [Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach — H.O.] (1838—1926), *Historia parafii...*, s. 9 (mps), sygn. 964.

¹⁰⁷ G. Hoffmann: *Geschichte der Stadt Kattowitz...*, s. 150.

¹⁰⁸ A. Kiełbasa: *Sól Ziemi Śląskiej. Biskup Adrian Włodarski (1807—1875)*. Trzebnica 1995, s. 97, 105. Arcybiskup Förster nie przybył na uroczystość, w dniu 18 lipca 1870 roku złożył bowiem rezygnację z biskupstwa wrocławskiego, co było wynikiem ogłoszenia przez Sobór Watykański I dogmatu o nieomylności papieskiej w sprawach wiary lub moralności. Uczynił to nie tyle ze względów doktrynalnych, ile raczej politycznych, aby nie zaostrzać i tak już napiętych stosunków między Kościołem a państwem pruskim. Zob. J. Swastek: *Arcybiskup Henryk Förster jako wrocławski ordynariusz (w latach 1853—1881)*. W: *Misericordia et veritas. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Biskupa Wincentego Urbana*. Red. J. Mandziuk, J. Pater. Wrocław 1986, s. 311—312.

¹⁰⁹ APNPK, *Kronika...* (mps bez paginacji).

ruchu starokatolickiego, związanego z osobą ks. Pawła Kamińskiego¹¹⁰. Terytorium parafii wydzielono z obszaru kuracji i częściowo z parafii św. Szczepana w Bogucicach¹¹¹. Dekret proboszczowski otrzymał ks. Wiktor Schmidt, który od 7 listopada 1870 roku pracował tutaj jako wikariusz, później zaś — jako kuratus¹¹². Warto wspomnieć w tym miejscu, że murowany kościół w sąsiednich Bogucicach powstał w latach 1892—1894 z inicjatywy ks. Ludwika Skowronka. Jego fundatorami byli: Franciszek Hubert Tiele-Winckler, Rejencja Królewska w Opolu i książę-biskup wrocławski. Projekt neogotyckiej świątyni opracował budowniczy rejencyjny Paweł Jackisch z Bytomia. Budowę na miejscu poprzedniego, zburzonego drewnianego kościoła parafialnego prowadziła firma Pawła Müllera z Chełma Wielkiego, a jego konsekracji dokonał 24 października 1894 roku kardynał Jerzy Kopp¹¹³.

Pracowity i gorliwy ks. Schmidt miał świadomość konieczności natychmiastowego podjęcia budowy kolejnego kościoła w Katowicach, bo w 1891 roku liczba wiernych parafii Mariackiej osiągnęła 14 000 osób. Doprowadził on do budowy w latach 1898—1902 obszernego kościoła pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła przy ul. Mikołowskiej na parceli nabytej od rolnika Jana Adamca¹¹⁴. Ten piękny kościół, który został oddany do użytku wiernych w marcu 1902 roku — jak sam podkreślał — stanowił dzieło jego życia. Teren nowej kuracji, znajdujący się w południowej dzielnicy miasta, wydzielono w całości z parafii Niepokalanego Poczęcia w Katowicach. Obejmował także wieś Brynów, oddaloną od nowego kościoła o 3 km. Zarządcą kuracji został mianowany ks. Jan Globisz, dotychczasowy wikariusz, współpracownik ks. proboszcza Schmidta¹¹⁵. On też od 1 lipca 1910 roku cieszył się z przyznania kuracji rangi parafii¹¹⁶. W 1922 roku, po odzyskaniu niepodległości i utworzeniu Administracji Apostolskiej na Górnym Śląsku, kościół ten — ze względu na znaczną powierzchnię użytkową i walory architektoniczne — spełniał zadania prokatedry Administracji Apostolskiej, a od 1925 roku — diecezji ka-

¹¹⁰ H. Olszar: *Rola arcybiskupa Heinricha II Förstera w utworzeniu parafii Mariackiej w Katowicach...*, s. 33; H. Dudała: *Dzieje parafii starokatolickiej w Katowicach (1871—1938)*. W: *Katowice. W 137. rocznicę uzyskania praw miejskich...*, s. 65—80.

¹¹¹ APNPK, *Kronika...* (mps bez paginacji); AAKat., Akta lokalne: Materiały dotyczące historii parafii [Niepokalanego Poczęcia NMP — H.O.] (1838—1926), *Historia parafii...*, s. 15 (mps), sygn. 964.

¹¹² M. Pater: *Schmidt Wiktor (1841—1917), proboszcz, dziekan, działacz centrowy o orientacji germanizatorskiej*. W: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*. Red. M. Pater. Katowice 1996, s. 368—369.

¹¹³ D. Głazek: *Obiekty sakralne w Bogucicach*. W: *Parafia bogucicka...*, s. 97—98; KAK 2005, s. 193.

¹¹⁴ L. Musioł: *Z dziejów parafii św. Piotra i Pawła w Katowicach...*, s. 44.

¹¹⁵ Zob. ibidem, s. 61—62. Por. J. Knossalla: *Das Dekanat Beuthen...*, s. 530—531.

¹¹⁶ KAK 2005, s. 268. Wojciech Janota w *Kalendarium parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła (1898—1957)* podaje datę 15 lipca 1910 roku. Zob. L. Musioł: *Z dziejów parafii św. Piotra i Pawła w Katowicach...*, s. 115.

towickiej¹¹⁷. W nim też odbyła się konsekracja pierwszego biskupa śląskiego Augusta Hlonda¹¹⁸.

W granicach parafii św. św. Apostołów Piotra i Pawła wybudowano w latach 1930—1933 kościół garnizonowy pw. św. Kazimierza. Świątynię tę konsekrował 25 czerwca 1933 roku biskup połowy Wojska Polskiego Józef Gawlina, zaś parafię wojskową ustanowił 21 stycznia 1993 roku biskup połowy Wojska Polskiego Sławek Leszek Głódź¹¹⁹.

Prawie równocześnie z parafią św. św. Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach powstała katolicka wspólnota parafialna św. Józefa w Załężu, która od XIV wieku należała do parafii bogucickiej. Już w pierwszej połowie XVIII stulecia mieszkańcy Załęża podjęli starania o wybudowanie własnego kościoła¹²⁰. Gotowy projekt budynku kościelnego doczekał się realizacji dopiero po tragicznym w skutkach wybuchu gazów i pyłu w kopalni „Kleofas”, należącej do firmy Georg von Giesches Erben. Ofiary katastrofy górniczej odprowadził na cmentarz ks. Ludwik Skowronek, proboszcz bogucicki. On też wezwał mieszkańców Załęża, aby ślubowali zbudowanie w swojej wsi nowego kościoła, który miał być poświęcony św. Józefowi — opiekunowi Świętej Rodziny z Nazaretu. Po zgromadzeniu odpowiednich środków w 1898 roku rozpoczęła się budowa nowej świątyni w Załężu i nie trwała ona długo. Katowicki proboszcz ks. Schmidt poświęcił kościół 8 listopada 1900 roku, a konsekracji dokonał 29 kwietnia 1902 roku rządcą diecezji wrocławskiej kardynał Jerzy Kopp¹²¹.

¹¹⁷ WDK 1925, R. 1, nr 3, poz. 21, s. 12; J. Wycisło: *Rozwój sieci parafialnej „wielkich Katowic”...*, s. 31.

¹¹⁸ K. Krasowski: *Biskupi katoliccy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*. Poznań 1996, s. 80.

¹¹⁹ SAK 1993, s. 212—213; KAK 2005, s. 256. W Drugiej Rzeczypospolitej parafia wojskowa św. Kazimierza w Katowicach (dekret erekcyjny nr 3266-26 z 27 kwietnia 1926 roku) obejmowała na terenie Okręgu Korpusu nr 5 powiaty: katowicki, pszczyński, będziński i chrzanowski. Zob. WDK 1926, R. 1, nr 8, poz. 94, s. 50; J. Odziemkowski, B. Spychała: *Duszpasterstwo wojskowe w Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa 1987, s. 96—97.

¹²⁰ W okresie pracy duszpasterskiej w Bogucicach ks. Leopolda Markiewki, właściciel wsi Załęże protestant Ernest Georges de la Tour wystąpił z inicjatywą wybudowania na górze w Załęskiej Hałdzie kościoła, plebanii, cmentarza i szkoły, pod które przyrzekł ofiarować 23 morgi gruntu. Propozycja została przyjęta przez bogucickiego proboszcza i biskupa wrocławskiego. Sporządzony w 1855 roku projekt nowej parafii przewidywał włączenie do niej miejscowości z parafii bogucickiej — wsie: Brynów, Załęże z dzielnicami Załęska Hałda i Katowicka Hałda, z mikołowskiej parafii — wsie: Ligotę, Ochojec i Piotrowice, oraz z parafii chorzowskiej Hutę Baildon z wybudowanymi obok niej „familokami”. Miejscowość pierwotnie należała do parafii w Mikołowie, a od domniemanych początków (1374—1396) bogucickiej parafii stanowiła jej część. We wspomnianym wyżej protokole wizytacyjnym tej parafii z 1598 roku jest mowa: „ad parochiam pertinent villae Boguczyce, Załęże et nova villa Katowicze”. Zob. <http://www.swjzaleze.katowice.opoka.org.pl> [data dostępu: 3.07.2008].

¹²¹ J. Krętosz, J. Nyga: *Parafia św. Józefa w Katowicach-Załężu w stulecie jej istnienia...*, s. 5.

Do parafii św. Józefa w Załężu, erygowanej 20 kwietnia 1896 roku¹²², zostali przypisani mieszkańcy Załęża i dwóch przysiółków: Obroki (gdzie był dawny polny folwark załęski z XVII wieku, istniejący jeszcze na przełomie XIX/XX stulecia) i od XIX wieku — Owsiska, którzy dotychczas uczestniczyli w życiu kościelnym w Bogucicach¹²³. Od 1900 roku — przez 42 lata — parafią kierował ks. Józef Jakub Kubis, zwany „Bratem Dydakiem”¹²⁴.

W 1936 roku księża z parafii św. Józefa w Załężu rozpoczęli celebrację niedzielnych mszy świętych w sali restauracyjnej Güntera (tzw. „Ginterówce”) na Załęskiej Hałdzie, przekształconej na cele kultu. Dawna kaplica pw. św. św. Cyryla i Metodego została po wojnie zamieniona na dom mieszkalny. Starania o nowe pomieszczenia kościelne rozpoczął w 1945 roku ks. Marian Gazek. Kierował on pracami przy adaptacji budynku cegielni na pomieszczenie kaplicy, przy której 1 stycznia 1946 roku biskup katowicki Stanisław Adamski ustanowił kurację. Tymczasowy kościół rozbudowano w latach 1956—1984. Dekretem z 25 lutego 1992 roku rządca diecezji katowickiej bp Damian Zimoń potwierdził fakt istnienia parafii przy kościele pw. św. św. Cyryla i Metodego w Załęskiej Hałdzie¹²⁵.

Marzenie o własnym kościele pw. Podwyższenia Krzyża Świętego i św. Herberta mieszkańcy osiedla Obroki (często zaliczanego do osiedla Witosa) urzeczywistnili dopiero 16 maja 1993 roku — w dniu poświęcenia świątyni, wznoszonej od 1984 roku. Parafia powstała już 14 września 1982 roku. Do tego czasu wierni ze słynnych górniczych familoków i bloków z wielkiej płyty uczestniczyli w życiu parafialnym Załęża i Załęskiej Hałdy. Od 13 grudnia 1981 roku rozpoczęła się na miejscu celebrowanie mszy świętych w blaszanym baraku (29 × 8 m), a następnie w wybudowanym domu katechetycznym (przez 9 lat)¹²⁶.

Po zakończeniu prac nad wystrojem kościoła w Bogucicach największą troską duszpasterską ks. Ludwika Skowronka było oddzielenie kolejnej części parafii — Dąbrówki Małej wraz z osadą robotniczą Burowiec. Pierwotnie miesz-

---

¹²² Terytorium historyczne miejscowości i powstałej w 1896 roku parafii Załęże graniczyło na wschodzie z tzw. Kuźnicą Bogucką. Naturalną granicą był potok Osiek (wzmiankowany w 1360 roku „fluvius dictus Osiek”, wpadający do Rawy ze swym przedłużeniem z południa od stawów Sołtysiego i Drzymałowskiego „na Bugłowiźnie”). Od „Kopca Brzozowego” w rejonie dzisiejszej kopalni „Wujek” granica przebiegała lasem w kierunku zachodnim (w 1360 roku „Kochłowa Łąka”) do granic współczesnych Kochłowic; następnie w kierunku północnym wzdłuż drogi do „Johanki”, małą strugą „Trzyniec” aż do jej ujścia do Rawy na wschód od Klimzowca. Rawa stanowiła granicę północną. Zob. <http://www.swjzaleze.katowice.opoka.org.pl> [data dostępu: 3.07.2008].

¹²³ J. Wycisło: *Rozwój sieci parafialnej „wielkich Katowic”...*, s. 32—33.

¹²⁴ AAKat., Akta personalne ks. Józefa Kubisa, T. 1: 1891—1942, *Curriculum vitae* (rkps); KAK 2005, s. 298—300; WDK 1970, R. 38, nr 8—9, s. 158—159; GN 1925, R. 3, nr 48, s. 16.

¹²⁵ SAK 1993, s. 272—273; KAK 2005, s. 296.

¹²⁶ SAK 1993, s. 274; KAK 2005, s. 287; <http://www.parafianawitosa.katowice.pl/> [data dostępu: 8.07.2008].

kańcy tej miejscowości należeli do parafii św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Czeladzi (istniejącej z pewnością już w 1260 roku — najstarszej w Zagłębiu Dąbrowskim)¹²⁷, ale od początku XVIII wieku osada ta weszła w skład parafii bogucickiej¹²⁸. Ponadto ks. Skowronek obejmował troską duszpasterską także mieszkańców innej osady przemysłowej — Zuzannagrubie, która pod względem administracyjnym należała do Janowa. Pracowity proboszcz bogucicki, mający własną wizję podziału rozległej wciąż parafii — mimo braku środków finansowych — polecił opracowanie projektu nowego kościoła. Wiele prac pomocniczych mieli wykonać sami mieszkańcy Dąbrówki Małej. Ostatecznie kościół pw. św. Antoniego Padewskiego — budowany od kwietnia 1911 roku — został poświęcony 17 listopada 1912 roku przez ks. Schmidta. Wcześniej, bo już 1 kwietnia 1911 roku, w Dąbrówce Małej utworzono parafię, która pozostawała w ścisłym związku z parafią macierzystą w Bogucicach. Dopiero po zakończeniu budowy świątyni parafią w Dąbrówce Małej zarządzał samodzielnie jej pierwszy proboszcz ks. Wawrzyniec Pucher¹²⁹.

Mimo podziału macierzystej parafii w Bogucicach na kilka mniejszych, sytuacja ilościowa ośrodków duszpasterskich przed wybuchem I wojny światowej nadal nie była korzystna. Brakowało kościołów na Zawodziu i w Brynowie, a mieszkańcy osady Koszutka i kolonii Obroki też wyrażali nadzieję na rychłą realizację marzenia o własnym kościele i parafii.

Najszybciej powstała stacja duszpasterska (lokalia) na Zawodziu, wyodrębniona z terytorium Bogucic 1 stycznia 1927 roku¹³⁰ i podniesiona do rangi parafii 20 grudnia 1957 roku. Kościół pw. Opatrzności Bożej wybudował w latach 1930—1931 ks. Antoni Lindner¹³¹.

Brynów doczekał się aż czterech parafii, związanych z kościołami macierzystymi pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła oraz św. Ludwika Króla i Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Panewnikach: Najświętszych Imion Jezusa i Maryi — 15 grudnia 1951 roku (kuracja)¹³², św. Michała Archanioła — 21 lutego 1981 roku¹³³, Świętej Rodziny i św. Maksymiliana Kolbego na osiedlach

¹²⁷ „Katalog diecezji sosnowieckiej”. Sosnowiec 1999, s. 142; C. Ryszka: *Klejnot Czeladzi. Kościół św. Stanisława Biskupa i Męczennika*. Bytom 1997.

¹²⁸ J. Knossalla: *Das Dekanat Beuthen O/S. In seinem schlesischen Teil...*, s. 527.

¹²⁹ A. Palion: *Być dobrym jak chleb...*, s. 18; J. Wycisło: *Pucher Wawrzyniec (1875—1941), proboszcz sanktuarium piekarskiego, działacz młodzieżowy, więzień obozów koncentracyjnych*. W: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 337—339; H. Olszar: *Powstanie parafii na terenie Katowic...*, s. 33.

¹³⁰ WDK 1927, R. 2, nr 1, poz. 1, s. 1.

¹³¹ Zob. E. Breilkopf, E. Skorwider, A. Steuer: *Zawodzie...*, s. 65—70, 105—109. Por. A. Schletz: *Ks. Józef Bańka. Szkic biograficzny i bibliografia prac*. „Nasza Przeszłość” 1972, T. 38, s. 11; KAK 2005, s. 227.

¹³² SDK 1993, s. 228; KAK 2005, s. 216 (dekret z 20 lutego 1992 roku biskup katowicki Damian Zimoń potwierdził fakt istnienia parafii).

¹³³ WDK 1981, R. 49, nr 6, poz. 32, s. 134—135; KAK 2005, s. 266.

Rolna-Wodospady — 17 października 1982 roku¹³⁴ oraz Podwyższenia Krzyża Świętego — 1 maja 1983 roku¹³⁵. Budową i rozbudową kościołów w tych parafiach kierowali księża: Karol Mathea¹³⁶, Paweł Lubos i Adolf Kocurek¹³⁷, Józef Nowaczyk¹³⁸, Kazimierz Fyrla¹³⁹ i Władysław Kolorz, który — obok nowego kościoła pw. Matki Kościoła przy ul. Gawronów 20, konsekrowanego 25 września 2001 roku przez abp. Damiana Zimonia¹⁴⁰ — sprawuje również pieczę nad drewnianą świątynią pw. św. Michała Archanioła, powstałą prawdopodobnie w 1510 roku w Syryni koło Wodzisławia Śląskiego, a przeniesioną do Katowic w sierpniu 1938 roku. Drewniany kościół w parku Kościuszki, przy którym od 1959 roku funkcje duszpasterskie spełniał osobny rektor, stał się ulubionym miejscem zwiedzających Katowice oraz zawierających małżeństwa¹⁴¹.

W lipcu 1938 roku wojewoda śląski Michał Grażyński przekazał parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach kościół, który był własnością starokatolików. Przy tej świątyni, której nadano tytuł Przemienienia Pańskiego, utworzono 15 marca 1940 roku stację duszpasterską (lokalie), wydzieloną z parafii Mariackiej oraz parafii pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła. Pierwszym kuratusem, a następnie proboszczem parafii, został ks. dr Henryk Proksch, który po dotkliwym uszkodzeniu kościoła przez bombę lotniczą w styczniu 1945 roku sprawował nabożeństwa w gmachu Filharmonii Śląskiej. Budynek świątyni przy ul. Sokolskiej niszczał, z dachu wypadały dachówki, a ściany wilgotniały. Kolejne petycje w sprawie jego remontu lub

¹³⁴ WDK 1982, R. 50, nr 10, poz. 65, s. 345—346; nr 11—12, poz. 70, s. 383—384. Ks. Józef Nowaczyk podaje dzień 10 października 1982 roku jako datę erekcji parafii. Zob. J. Nowaczyk: *Chcąc ocalić od zapomnienia...*, s. 16.

¹³⁵ WDK 1983, R. 51, nr 5, poz. 32, s. 146—147; KAK 2005, s. 248. Dnia 3 grudnia 1982 roku bp Bednorz poświęcił tymczasową, barakową kaplicę przy ul. Pięknej pw. MB Bolesnej. Z kolei biskup katowicki Damian Zimoń dnia 14 grudnia 1991 roku, w dziesiątą rocznicę tragedii na kopalni „Wujek”, dokonał konsekracji nowej świątyni pw. Podwyższenia Krzyża Świętego. W uroczystości wzięli udział premier Rzeczypospolitej Jan Krzysztof Bielecki, wojewoda katowicki Wojciech Czech i prezydent Katowic Jerzy Śmialek. Zob. <http://www.brynów-wujek.wiara.pl> [data dostępu: 6.08.2008].

¹³⁶ Zob. I. Antonów-Nitsche: *Mathea Karol (1886—1964), proboszcz, dziekan, działacz społeczny i polityczny*. W: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego...*, s. 264.

¹³⁷ W 1945 roku przedwojenną świetlicę strzelecką przebudowano na tymczasowy kościół, który został rozbudowany w 1957 roku. Archiwum Parafii Jezusa i Maryi w Katowicach Brynowie, „Parafia u Jezusa i Maryi” 1994, R. 1, nr 9, s. 1—2; nr 10, s. 1—2; nr 11, s. 1—2.

¹³⁸ Kaplica codziennych nabożeństw powstała w 1984 roku. Świątynia została wzniesiona w latach 1987—1993. Zob. „Wiadomości Archidiecezjalne” [Katowickie] [dalej: WAK] 1994, R. 62, nr 10, poz. 90, s. 575—577.

¹³⁹ Zob. WDK 1991, R. 59, nr 12, poz. 126, s. 464—465.

¹⁴⁰ AAKat., Akta lokalne — ogólne: parafia św. Michała w Katowicach, *Testimonium z 25 września 2001 r.*; WAK 2002, R. 70, nr 1, poz. 13, s. 47—50; GN 2001, nr 40, s. 15; 2002, nr 29, s. 27; <http://www.m-archaniol.katowice.opoka.org.pl>. [data dostępu: 15.07.2008].

¹⁴¹ J. Siebel: *Kościół świętego Michała Archanioła w Katowicach...*, s. 4, 16—17; H. Olszar: *Powstanie parafii na terenie Katowic...*, s. 34; KAK 2005, s. 265—266.

rozbudowy, kierowane w latach 1953—1960 przez kurię katowicką do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach, były odrzucane bez podania uzasadnienia. Remont kościoła przeprowadził dopiero w 1960 roku ks. Zygmunt Bauer, wykorzystując dla celów liturgicznych i prowadzenia katechezy barak znajdujący się nieopodal świątyni. Dnia 6 sierpnia 1973 roku, w święto Przemienienia Pańskiego, biskup katowicki Herbert Bednorz poinformował parafian o zezwoleniu władz państwowych na rozbudowę kościoła, którą przeprowadził w latach 1975—1978 ks. Eugeniusz Szyszka. Świątynię poświęcił 3 września 1978 roku bp Bednorz, który też 18 marca 1985 roku wydał dekret potwierdzający fakt istnienia parafii Przemienienia Pańskiego¹⁴².

Mieszkańcy Koszutki zrealizowali plan odłączenia się od parafii bogucickiej za sprawą misjonarzy oblatów Maryi Niepokalanej, którzy obok klasztoru zbudowali w 1937 roku małą kaplicę publiczną, poświęcając ją Najświętszemu Sercu Pana Jezusa. Przy tej kaplicy utworzono 2 grudnia 1939 roku samodzielną placówkę duszpasterską (lokalnię) o powierzchni 1,5 km² (dekret potwierdzający fakt istnienia parafii wydał 3 grudnia 1984 roku biskup katowicki Herbert Bednorz). Wzrost liczby mieszkańców osiedla „wymusił” na gospodarzach kaplicy jej powiększenie w 1957 roku — w czasie tzw. odwilży politycznej — i w ostatnich latach XX stulecia. Konsekracji świątyni dokonał 21 maja 1999 roku abp Damian Zimoń¹⁴³.

Budowę kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, przylegającego do Domu Prowincjalnego Zgromadzenia Sióstr Maryi Niepokalanej przy ul. Granicznej, rozpoczęto 2 maja 1951 roku, zaś jego poświęcenie (1 listopada 1951 roku) zbiegło się z pierwszą rocznicą ogłoszenia dogmatu o Wniebowzięciu Najświętszej Maryi Panny. Kuracja została erygowana 1 maja 1952 roku, a fakt istnienia parafii na osiedlu Paderewskiego, utworzonej w granicach dotychczasowych parafii: Mariackiej, katedralnej i na Zawodziu¹⁴⁴, potwierdził biskup katowicki Damian Zimoń w dekrete z dnia 18 lutego 1992 roku. W latach 1980—1983 powstała tu — w miejscu dawnego kościoła — nowa świątynia, konsekrowana 11 października 1997 roku¹⁴⁵.

Zewnętrzny wyraz wiary ludu śląskiego jest archikatedra Chrystusa Króla w Katowicach — kościół biskupa diecezjalnego, nazywany „matką wszystkich kościołów w archidiecezji”. Jest też dopełnieniem obrazu miasta, wiążącym się z jego awansem gospodarczym i administracyjnym. Po przezwyciężeniu wielu trudności związanych z przygotowaniem terenu starej glinian-

¹⁴² Zob. SAK 1993, s. 220; KAK 2005, s. 272. Por. <http://www.przemienienie.pl/tl/> [data dostępu: 8.07.2008].

¹⁴³ „Rocznik Diecezji Katowickiej” [dalej: RDK]. Katowice 1947, s. 49; SAK 1993, s. 222—223; KAK 2005, s. 274—275; <http://www.koszutka.pl/historia.php/> [data dostępu: 3.07.2008].

¹⁴⁴ Zob. RDK, s. 44—45.

¹⁴⁵ SAK 1993, s. 221—222; KAK 2005, s. 262—263; <http://www.wnmp.katowice.opoka.org.pl/> [data dostępu: 7.07.2008].

ki pod budowę, 5 czerwca 1927 roku w uroczystość Zesłania Ducha Świętego drugi biskup katowicki Arkadiusz Lisiecki symbolicznym wykopaniem „pierwszego odkładu ziemi” pod fundamenty, rozpoczął uroczyste budowę katedry Chrystusa Króla. Jej wznoszenie w Katowicach stało się „[...] obowiązkiem tego pokolenia katolików, które zrealizowało marzenie o własnej diecezji śląskiej”, a także „[...] symbolem jedności na podzielonym różnymi barierami Śląsku, pomnikiem wdzięczności za ocalenie od potopu wojny światowej” i „[...] świętą Macierzą wszystkich śląskich kościołów”¹⁴⁶. Prace budowlane trwały — z przerwą w czasie II wojny światowej — aż do jej konsekracji w dniu 30 października 1955 roku¹⁴⁷. Przebywający na wygnaniu bp Stanisław Adamski ze smutkiem przyjmował wiadomości o zamierzonej, a potem już dokonanej konsekracji katedry przez bp. Zdzisława Golińskiego¹⁴⁸. W liście do prymasa Stefana Wyszyńskiego pisał, że prace „przeprowadzono w pośpiechu tak tandetnie, że nawet sam kierownik budowy [...] powiedział, że po konsekracji trzeba będzie przeprowadzić generalny remont katedry”. Dnia 1 sierpnia 1957 roku kardynał Stefan Wyszyński przeniósł dekretem prawa kościoła katedralnego (*omnia privilegia, iura et officia ecclesiis Cathedralibus propria*) z kościoła pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła na kościół pw. Chrystusa Króla¹⁴⁹. Na mocy dekretu bp. Adamskiego z 20 grudnia 1957 roku, powstała pełnoprawna parafia Chrystusa Króla¹⁵⁰, a jej proboszczem — zobowiązanym na podstawie nominacji z 10 stycznia 1958 roku do kontynuowania budowy katedry — został ks. Rudolf Adamczyk. Wierni parafii katedralnej byli związani wcześniej z parafią Mariacką i parafią św. św. Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach¹⁵¹.

Katedra, nazywana jest z jednej strony kościołem rezydialnym biskupa diecezjalnego, z drugiej zaś — kościołem wielkowiejskiej parafii, stąd musi gościć obowiązki gospodarza archidiecezjalnych uroczystości z miejscem spotkań wiernych katowickich, utożsamiających się z parafią Chrystusa Króla. W jej podziemiach, w latach 1972—1975, w specjalnie do tego przygotowanej sali, obradował I Synod Diecezji Katowickiej, zwołany przez bp. Herberta Bednorza. Niewątpliwie największym wydarzeniem w historii katowickiej katedry było nawiedzenie jej przez Ojca Świętego Jana Pawła II w dniu 20 czerwca 1983 roku podczas drugiej papieskiej pielgrzymki do ojczyzny¹⁵².

¹⁴⁶ WDK 1927, R. 2, nr 2, poz. 15, s. 5—9.

¹⁴⁷ J. Myszor: *Historia diecezji katowickiej*. Katowice 1999, s. 98—102, 468—470.

¹⁴⁸ S. Szymanowski, R. Rak: *Biskup Stanisław Adamski jakiego nie znamy*. Katowice 2003, s. 208—209.

¹⁴⁹ WDK 1957, R. 25, nr 11—12, poz. 60, s. 176; J. Myszor: *Historia diecezji katowickiej...*, s. 470.

¹⁵⁰ W dniu 8 sierpnia 1938 roku bp Adamski podpisał dekret erekcyjny stacji duszpasterskiej Chrystusa Króla w Katowicach, który obowiązywał od 1 września. Zob. WDK 1938, R. 13, nr 8, poz. 127, s. 274—275; KAK 2005, s. 251.

¹⁵¹ *Katedra Chrystusa Króla w Katowicach...*, s. 7—19, 131.

¹⁵² *Ibidem*, s. 135—136.

Krypta katedry katowickiej jest miejscem wielu znaczących wydarzeń kulturalnych, w których uczestniczą — obok studentów — przedstawiciele środowisk naukowych i artystycznych. W jednej z jej bocznych kaplic spoczywają doczesne szczątki biskupów: Arkadiusza Lisieckiego, Stanisława Adamskiego i Herberta Bednorza¹⁵³.

Parafie w Katowicach związane z kościołami w Chorzowie Starym, Michałkowicach, Mysłowicach, Tychach i Mikołowie

Zamysł budowy kościoła w Dębie — najstarszej części obecnych Katowic — zrodził się już w 1868 roku. Parafianie dębscy domagali się, aby koszty budowy świątyni zostały pokryte z dochodów dóbr chorzowskich. Kuria wrocławska wyraziła zgodę na budowę tymczasowego kościoła w Dębie dopiero w 1871 roku. Parafia w Chorzowie Starym wykupiła od państwa 4 morgi gruntu pod przyszłą świątynię przy szosie do Królewskiej Huty. Budowę rozpoczęto w 1871 roku, ale przerwano ją z powodu zapadania się gruntu. W 1873 roku rejencja w Opolu wydała zgodę na kontynuację prac budowlanych. Nadzorował je do końca 1874 roku proboszcz chorzowski ks. Franciszek Kania i ks. Tomasz Gbur, administrator dóbr kapitulnych. Tymczasową świątynię pw. św. św. Jana i Pawła Męczenników w Dębie konsekrował 28 lutego 1875 roku ks. Leopold Markiewka z Bogucic. Dnia 18 sierpnia 1894 roku biskup wrocławski kardynał Jerzy Kopp wydał dekret, w którym ustanowił parafię w Dębie¹⁵⁴. Miały do niej należeć również kolonie: Agnieszki (Agneshütte), Huty Baildon (Baildonhütte), Bederowiec (Bedersdorf) i Józefowiec (Josefsdorf). Pierwszym proboszczem nowej parafii został mianowany ks. Maksymilian Kroker, który też w latach 1901—1902 kierował budową obecnego kościoła neoromańskiego według planu architekta Ludwika Schneidera. Ukończony kościół poświęcił 19 marca 1902 roku ks. Wiktor Schmidt, konsekrował zaś 15 października 1902 roku kardynał Kopp w czasie duszpasterskiej wizytacji górnośląskiej części diecezji wrocławskiej¹⁵⁵.

Starania mieszkańców Józefowca o utworzenie w ich osadzie odrębnej parafii trwały od 1895 roku. Pragnęli oni — rzecz jasna — oszczędzić sobie dro-

¹⁵³ Zob. ibidem, s. 137. Por. S. Puchała: *Duszpasterstwo akademickie w diecezji katowickiej w latach 1947—1992*. Katowice 2007, s. 272.

¹⁵⁴ Bogdan Kloch uważa, że Dąb należał do parafii w Michałkowicach prawdopodobnie po zniszczeniu Starego Chorzowa przez oddziały husyckie (1428—1433). Zob. B. Kloch: *Tereny Wielkich Katowic w strukturach parafialnych do XVI w.*..., s. 60.

¹⁵⁵ U. Rzewiczok: *Dzieje Dębu (1299—1999)*..., s. 38—39; Eadem: *Okoliczności budowy kościoła pw. św. św. Jana i Pawła Męczenników w Dębie. W stulecie konsekracji świątyni*. W: *Katowice. W 137. rocznicę uzyskania praw miejskich*..., s. 43—51.

gi i niewygód. Jednak dopiero w 1919 roku, gdy parafia Dąb osiągnęła liczbę 15 000 mieszkańców, ówczesny proboszcz — ks. Oskar Schubert — przychylił się do życzeń ludności Józefowca i zbudował tutaj tymczasowy kościół. Kuracja została ustanowiona 30 grudnia 1920 roku¹⁵⁶, a następnie podniesiona do rangi parafii dnia 1 sierpnia 1925 roku¹⁵⁷. Na powstanie nowej placówki duszpasterskiej w Józefowcu wpłynęła również „dziwna rywalizacja” między Dębem i Michałkowicami. W 1920 roku ks. Maksymilian Gerlich z Michałkowic wyremontował w Wełnowcu magazyn hutniczy i przeznaczył go na cele kultu religijnego. Prawdopodobnie osada Józefowiec miała być przydzielona do nowej parafii. Plany te zostały zniweczone przez wybudowanie tymczasowego kościoła pw. św. Józefa Robotnika w Józefowcu na gruncie należącym do parafii w Chorzowie Starym. W latach 1935—1939 trwała na Józefowcu budowa nowej świątyni, kierowana przez ks. dr. Pawła Michatza¹⁵⁸.

Po poświęceniu przez ks. Gerlicha z Michałkowic w dniu 18 kwietnia 1920 roku tymczasowego kościoła pw. Najświętszej Maryi Panny Wspomożenia Wiernych w Wełnowcu ustanowiono tutaj kurację (1 października 1920 roku), a następnie parafię (15 sierpnia 1921 roku). Jej terytorium zostało powiększone w dniu 1 lutego 1929 roku o „[...] domy na tzw. »Kosztutce« pod Wełnowcem [...], położone po południowej stronie ulicy Kopernika, a na zachód od szosy Katowice-Wełnowiec [...]”¹⁵⁹. W 1930 roku przeprowadzono przebudowę tymczasowego kościoła, konsekrowanego 4 października 1970 roku przez biskupa sufragana Czesława Domina¹⁶⁰.

W związku z budową na terenie parafii Dąb dużego osiedla mieszkaniowego, zwanego osiedlem Tysiąclecia (3,3 km² powierzchni), powstała konieczność budowy dwóch nowych kościołów. Wobec sprzeciwu władz administracyjnych bp Herbert Bednorz zagroził, że „[...] [zastanowi się — H.O.], czy na osiedle Tysiąclecia w Katowicach nie wjechać z wozem »Drzymały«, by tam odprawić Mszę św. dla ludzi” i że on w kwestii zezwolenia na budowę obiektów sakralnych „nie zadowolony się byle jakim ochłapem”. Władze państwowe ustąpiły, być może w obawie przed samowolą budowlaną¹⁶¹. Wielkie zasługi w uzyskaniu zezwolenia miał też kardynał Karol Wojtyła z Krakowa, który głosząc Słowo Boże na męskiej pielgrzymce w Piekarach Śląskich w 1974 roku, otwarcie domagał się wydania zezwolenia na budowę kościoła na osiedlu Tysiąclecia,

¹⁵⁶ Wymienia się również datę 27 maja 1920 roku. Zob. KAK 2005, s. 284.

¹⁵⁷ „Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego” [dalej: RAAŚP] 1925, R. 3, nr 28, poz. 474, s. 151.

¹⁵⁸ H. Olszar: *60 lat poświęcenia kościoła św. Józefa Robotnika w parafii Józefowiec...*, s. 11.

¹⁵⁹ WDK 1929, R. 4, nr 1, poz. 8, s. 12.

¹⁶⁰ SAK 1993, s. 270—271; KAK 2005, s. 293.

¹⁶¹ R. Gryz: *Pozwolić czy nie?*..., s. 151, 223; W. Skworec: *Budownictwo kościołów...*, s. 99, 164—165.

co nastąpiło 27 maja 1977 roku, po blisko piętnastu latach starań¹⁶². Pierwszy z kościołów — pw. Podwyższenia Krzyża Świętego i Matki Bożej Uzdrawienia Chorych powstał w latach 1979—1991 na Tysiącleciu Dolnym (ul. Mieszka I 6)¹⁶³, drugi zaś — pw. Matki Bożej Piekarskiej, został wybudowany w latach 1985—1990 na Tysiącleciu Górnym (ul. Ułańska 13)¹⁶⁴. Parafia na Tysiącleciu Dolnym została erygowana w dniu 14 września 1982 roku, a jej pierwszym proboszczem został ks. Paweł Furczyk. Na terenie wydzielonym z tej parafii utworzono w dniu 1 września 1985 roku parafię na Tysiącleciu Górnym, kierowaną przez ks. Stanisława Nogę. Pod względem terytorialnym należy ona do najmniejszych w archidiecezji katowickiej — obejmuje zaledwie obszar 1 km², na którym usytuowano 13 bloków mieszkalnych zamieszkiwanych przez 8 500 ludzi¹⁶⁵.

W chwili, gdy zaczął powstawać Janów, mieszkańcy tej miejscowości uczęszczali na nabożeństwa do kościoła parafialnego w Mysłowicach. Z parafii myśłowickiej, ze względu na jej szybki rozwój, wyłoniły się kolejno wspólnoty parafialne: św. Jadwigi Śląskiej w Szopienicach-Roźdzeniu (24 lutego 1872 roku¹⁶⁶) i św. Anny w Janowie (1 sierpnia 1912 roku¹⁶⁷). Murowane kościoły w tych dzielnicach Katowic powstały w latach 1884—1887 (Szopienice-Roździeń)¹⁶⁸ i 1914—1927

¹⁶² Zob. <http://parafia-tld.pl/> [data dostępu: 8.07.2008].

¹⁶³ WAK 1992, R. 60, nr 9, poz. 115, s. 365—367; KAK 2005, s. 289—290.

¹⁶⁴ SAK 1993, s. 267—270; KAK 2005, s. 291.

¹⁶⁵ Zob. ibidem. Por. WDK 1985, R. 53, nr 11, poz. 68, s. 361—362.

¹⁶⁶ W „Katalogu Archidiecezji Katowickiej” z 2005 roku podano inną datę erekcji parafii św. Jadwigi Śląskiej w Szopienicach — 1 lipca 1871 roku. Zob. KAK 2005, s. 210. Na oficjalnej stronie internetowej parafii czytamy: „[...] Kuria Biskupia we Wrocławiu zleciła 8 lutego 1868 roku proboszczowi z Mysłowic utworzenie nowej parafii. Budowę kościoła miał kierować starszy wikary myśłowickiej parafii ks. Konrad Stiborski. Parcelę 0,87 ha pod budowę świątyni odsprzedał karczmarz Wawrzyniec Hołota za cenę 1 050 talarów. Kamień węgielny pod budowę tymczasowego kościoła położono 20 września 1868 roku. Już 22 listopada 1868 roku dokonano uroczystego poświęcenia świątyni, któremu przewodniczył ks. Ludwik Markiewka, dziekan myśłowicki i proboszcz bogucicki. Budynek pierwszego kościoła mieścił 1 500 osób, był masywny, zbudowany z piaskowca. Początkowo ks. Stiborski został mianowany kuratusem nowej placówki (dekret bp. H. Förstera z 27 lutego 1869 roku), a po uzyskaniu zgody króla pruskiego Wilhelma I — został proboszczem parafii w Szopienicach-Roźdzeniu, erygowanej dekretem biskupa wrocławskiego z dnia 24 lutego 1872 roku. Zob. <http://www.swjadwiga.katowice.opoka.org.pl> [data dostępu: 6.07.2010].

¹⁶⁷ SAK 1993, s. 255; KAK 2005, s. 203.

¹⁶⁸ Budowę nowej świątyni katolickiej w Szopienicach rozpoczęto 15 października 1884 roku (w uroczystość św. Jadwigi Śląskiej) od poświęcenia przez ks. Konrada Stiborskiego kamienia węgielnego w obecności licznie zgromadzonego duchowieństwa, parafian i przedstawicieli spółki Gischego. Kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej został poświęcony 11 października 1887 roku przez dziekana ks. Franciszka Kanię, proboszcza z Chorzowa Starego. Świątynię, wybudowaną w stylu neogotyckim, konsekrował dnia 2 maja 1902 roku kardynał Jerzy Kopp z Wrocławia. Zob. Biblioteka Śląska w Katowicach, Zbiory Specjalne: L. Musioł: *Szopienice. Monografia historyczna gminy*. Katowice 1956, s. 108—114 (mps). Por. SAK 1993, s. 259; KAK 2005, s. 209—210.

(Janów)¹⁶⁹. Mieszkańcy Janowa — jak odnotował ks. Emanuel Płonka — „ze łzami w oczach spoglądali na ukończone dzieło”¹⁷⁰.

W latach międzywojennych XX wieku pojawił się problem podziału parafii św. Anny w Janowie, o powierzchni 20 km². Ksiądz proboszcz Paweł Dudek osobiście był temu przeciwny. W liście do Kurii Diecezjalnej w Katowicach z 1 września 1937 roku pisał: „[...] Rozległość parafii nie wchodzi w rachubę. Duszpasterstwo pod tym względem nie jest wcale utrudnione. Kolonia Nikiszowiec i Janów leżą w pobliżu kościoła. Jedynie Kolonia Giszowiec, odległa od kościoła tylko o 2,1 km, jest połączona kolejką kopalnianą, która stale kursuje i na wszystkie nabożeństwa bezpłatnie giszowian za 11 minut przewozi do kościoła. Księża już od szeregu lat regularnie udzielają w Giszowcu nauk do spowiedzi i Pierwszej Komunii św., i prowadzą tam imprezy kościelne, jak dla młodzieży, tak i dla dorosłych”¹⁷¹.

Do podziału parafii janowskiej doszło po wybudowaniu w latach 1946—1948, na skraju osady górniczej Giszowiec, murowanej świątyni pw. św. Stanisława Kostki. Budową kierował wikary z Janowa ks. Wiktor Mandrek. Kościół konsekrował w 1948 roku bp Juliusz Bieniek. Wierni nazywają ten kościół „leśnym”, ponieważ stoi wśród starych buków, w pobliżu dawnych willi amerykańskich, w których mieszkali urzędnicy kopalni¹⁷². W dniu 1 stycznia 1949 roku przy tej świątyni utworzono kurację, a 28 maja 1957 roku erygowano parafię, której granice objęły miejscowość Giszowiec i trzy domy w kolonii Wesoła, należące do parafii myślowickiej¹⁷³.

W 1983 roku mieszkańcy Giszowca otrzymali pozwolenie na budowę nowego kościoła pw. św. Barbary, w pobliżu placu Pod Lipami i nowych bloków na osiedlu Staszica¹⁷⁴. Biskup katowicki Herbert Bednorz zlecił prowadzenie budowy ks. Izydorowi Harazinowi, który najpierw skupił się na postawieniu kaplicy dziennej pw. Miłosierdzia Bożego, mającej zastąpić prowizoryczny barak i na stałe przylegać już do kościoła. Poświęcił ją 15 marca 1989 roku bp Damian Zimoń. W roku 1993 ostatecznie zakończono pracę przy budowie kościoła, który

¹⁶⁹ W 1904 roku mieszkańcy Janowa rozpoczęli starania o budowę własnego kościoła. W latach 1905—1908 proboszcz myślowicki ks. Franciszek Klaszka zabiegał w dyrekcji spółki Gische SA o przyznanie gruntu i subwencji na budowę. Dnia 21 marca 1910 roku przybył do Myśłowic nowy proboszcz ks. Ernest Besler, który przy współpracy kierownictwa Gische SA przeprowadził remont kotłowni przy szybie „Wojciecha”. Odnowiona kotłownia miała służyć mieszkańcom Janowa, Giszowca i Nikiszowca jako tymczasowy kościół. Okazało się później, że owa „prowizorka” trwała przez 17 lat. Budową nowego kościoła w Janowie kierował ks. Paweł Dudek, który też doprowadził do jego konsekracji w dniu 23 października 1927 roku. Por. H. Olszar: *Parafia św. Anny w Janowie w latach 1910—1945...*, s. 30—33.

¹⁷⁰ Ibidem, s. 36.

¹⁷¹ Ibidem, s. 38—39.

¹⁷² M. Szejnert: *Czarny ogród...*, s. 312.

¹⁷³ Zob. WDK 1949, R. 17, nr 1—6, poz. 15, s. 20—21. Por. SAK 1993, s. 253—254; KAK 2005, s. 201.

¹⁷⁴ M. Szejnert: *Czarny ogród...*, s. 395.

został konsekrowany 23 października 1994 roku przez bp. Gerarda Bernackiego¹⁷⁵. Nową parafię ustanowiono już 19 sierpnia 1984 roku. Powstała ona przez wyłączenie jej terytorium z parafii św. Stanisława Kostki¹⁷⁶.

Początki starań o budowę kościoła w Szopienicach-Borkach sięgają jeszcze czasów Drugiej Rzeczypospolitej. Dopiero ks. Piotr Sopora, wikariusz parafii św. Jadwigi w Szopienicach, otrzymał w marcu 1957 roku polecenie wybudowania kościoła i zorganizowania nowej placówki duszpasterskiej. Teren pod budowę znajdował się w centrum trójkąta: Roździeń — Burowiec — Borki. Dnia 13 maja 1958 roku, mimo braku zgody władz państwowych, ks. Sopora rozpoczął prace przygotowawcze, zakończone wzniesieniem drewnianej kapliczki z kamiennym ołtarzem wewnątrz. Ze względu na dużą frekwencję wiernych na nabożeństwach kuria katowicka erygowała 12 czerwca 1958 roku w tym miejscu tzw. oratorium publiczne pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Dopiero ks. Norbert Błaszczyk 30 maja 1979 roku otrzymał zezwolenie na budowę kościoła. Parafię przy powstającej świątyni utworzono w dniu 25 maja 1980 roku. W latach 1980—1987 budowę kościoła pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy prowadził ks. Bronisław Gawron. Konsekracji świątyni dokonał 28 czerwca 1987 roku bp Damian Zimoń¹⁷⁷.

Zupełnie inaczej wyglądały początki parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Murckach, która powstała wokół osiedla górniczego, należącego do gminy i parafii św. Marii Magdaleny w Tychach¹⁷⁸. Tymczasowy kościół, poświęcony 5 kwietnia 1920 roku przez ks. Jana Kapicę, powstał w wyniku przystosowania drewnianego baraku do celów liturgicznych¹⁷⁹. W latach 1931—1934 w Murckach — „mimo czasów trudnych i ogólnej nędzy” — trwała budowa nowego kościoła, który miał być „świadectwem zbiorowej ofiarności ludności — prawie wyłącznie robotniczej, poparcia władz województwa śląskiego i stałej pomocy gminy”¹⁸⁰. Świątynię poświęcił w 1934 roku bp Teofil Bromboszcz¹⁸¹. Parafię erygowano 1 sierpnia 1925 roku¹⁸². Obecnie obejmuje ona teren o powierzchni 44,8 km²¹⁸³.

¹⁷⁵ Archiwum Parafii św. Barbary w Katowicach Giszowcu, *Kronika parafii św. Barbary w Giszowcu*. T. 1, s. 10, 17, 24 (rkps).

¹⁷⁶ Zob. WDK 1984, R. 52, nr 11, poz. 76, s. 314—315; SAK 1993, s. 253; KAK 2005, s. 199—200.

¹⁷⁷ Archiwum Parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Katowicach-Szopienicach, *Kronika*. T. 2, s. 161—310 (rkps); Ibidem, W. Małas: *Wznoszenie świątyni*, s. 8 (mps); WDK 1980, R. 48, nr 6, poz. 22, s. 121—122; 1987, R. 55, nr 5, poz. 59, s. 352—355; KAK 2005, s. 212—213.

¹⁷⁸ L. Musioł: *Tychy. Monografia historyczna*. Tychy 1939, s. 193—194.

¹⁷⁹ M. Grudniewska: *Murcki kolebką górnictwa węgla kamiennego na Górnym Śląsku*. Katowice 1994, s. 53.

¹⁸⁰ Archiwum Parafii NSPJ w Katowicach Murckach, *Akt erekcyjny powołujący do istnienia kościół parafialny w Murckach z 6 września 1931 r.*

¹⁸¹ Ibidem, *Zaproszenie na uroczystość poświęcenia nowego kościoła w Murckach z 1934 r.*

¹⁸² RAAŚP 1925, R. 3, nr 28, poz. 479, s. 152—153; SAK 1993, s. 256; KAK 2005, s. 206—207.

¹⁸³ *Dzielnice Katowic*. Zob. <http://pl.wikipedia.org/> [data dostępu: 7.07.2008].

Parafia św. Wojciecha w Mikołowie, która powstała w 1222 roku, obejmowała w swych granicach miejscowości: Podlesie, Piotrowice, Panewniki, Ligotę i Zarzeczce, które później weszły w skład miasta Katowice¹⁸⁴. Od stycznia 1914 roku duszpasterstwo nad wiernymi z Ochojca, Piotrowic i części Kostuchny przejęli ojcowie franciszkanie z Panewnik¹⁸⁵.

Próby wybudowania kościoła w Piotrowicach czynione były już od 1898 roku. Jednak dopiero w 1930 roku w tej dzielnicy Katowic stanął pierwszy barakowy kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Kuracja została ustanowiona 1 maja 1931 roku, a parafia — 1 listopada 1936 roku¹⁸⁶. Starania o rozbudowę kościoła (od 1974 roku) zostały uwieńczone sukcesem w 1979 roku. Biskup katowicki Herbert Bednorz 9 lutego 1976 roku ogłosił św. Jana Bosko drugim patronem tej parafii¹⁸⁷.

W obrębie pierwotnej parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Piotrowicach powstały kościoły: pw. św. Jacka w Ochojcu — w latach 1937—1939 (rozbudowany w latach 1972—1975)¹⁸⁸, pw. Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa na osiedlu Odrodzenia w Piotrowicach — w latach 1987—2004¹⁸⁹, pw. Matki Bożej Różańcowej na osiedlu Zadole — w latach 1985—1992¹⁹⁰ i pw. Trójcy Przenajświętszej w Kostuchnie — tymczasowy w 1946 roku (został rozebrany) i nowy w latach 1985—1995¹⁹¹. Granice parafii wytyczono dla Ochojca — 15 kwietnia 1936 roku¹⁹², Kostuchny (z terenów parafii w Piotrowicach, Murckach i Podlesiu) — 1 października 1947 roku¹⁹³, Zadola (z terytorium Piotrowic i Panewnik) — 19 sierpnia 1984 roku i osiedla Odrodzenie — 18 grudnia 1988 roku (tymczasowe) i 1 stycznia 1990 roku (stałe)¹⁹⁴.

Pierwsza wzmianka źródłowa o Podlesiu Śląskim pochodzi z 1468 roku. Mieszkańcy wioski należeli do parafii mikołowskiej. W styczniu 1920 roku

¹⁸⁴ Zob. F. Maroń: *Rozwój sieci parafialnej w diecezji katowickiej do końca XV wieku...*, s. 146. Por. B. Kłoch: *Tereny Wielkich Katowic w strukturach parafialnych do XVI w...*, s. 57—59; *Kościół i parafia św. Wojciecha w Mikołowie*. Red. M. Kubista-Wróbel, M. Rzepka. Mikołów 2007.

¹⁸⁵ K. Prus: *Z przeszłości Mikołowa i jego okolicy*. Mikołów 1932, s. 283—284.

¹⁸⁶ WDK 1936, R. 11, nr 10, poz. 166, s. 382—383;

¹⁸⁷ S. Gierlotka: *Piotrowice Śląskie...*, s. 26—35; KAK 2005, s. 234.

¹⁸⁸ Archiwum Parafii św. Jacka w Katowicach Ochojcu, L. Musioł: *Ochojec, historyczna monografia parafialna*, 1955, s. 18—27 (mps); S. Gierlotka: *Piotrowice Śląskie...*, s. 42—43; KAK 2005, s. 223—224.

¹⁸⁹ „Wiosna Kościoła” 2002, nr 10, s. 3—4; KAK 2005, s. 232.

¹⁹⁰ S. Gierlotka: *Piotrowice Śląskie...*, s. 44; KAK 2005, s. 242—243.

¹⁹¹ *Parafia Trójcy Przenajświętszej Katowice-Kostuchna...*, s. 19—33.

¹⁹² WDK 1936, R. 11, nr 10, poz. 167, s. 383—384.

¹⁹³ WDK 1947, R. 15, nr 5, poz. 83, s. 133—135.

¹⁹⁴ Zob. Archiwum Parafii Matki Bożej Różańcowej w Katowicach Zadolu, *Kronika parafialna* (mps); WDK 1935, R. 10; nr 5, poz. 90, s. 196. Por. S. Gierlotka: *Piotrowice Śląskie...*, s. 42—44; „U Maryi Różańcowej na Zadolu” 2004, nr 25 (specjalny); <http://www.parafie.katowice.pl> [data dostępu: 6.07.2008].

rozpoczęli oni starania o budowę własnego kościoła pw. Matki Bożej Częstochowskiej, który miał być wyrazem wdzięczności za odzyskanie niepodległości przez Polskę. Po czterech miesiącach wyężonej pracy świątynia została przykryta dachem¹⁹⁵. Parafię erygowano 1 sierpnia 1925 roku na mocy dekretu administratora apostolskiego ks. Augusta Hlonda. Terytorialnie (powierzchnia 7,4 km²) obejmowała „katolickich mieszkańców politycznej gminy Podlesie z wyjątkiem osady szybu »Böra«. Dokładnie wytyczono wtedy jej granice: [...] na wschód tworzy[ła ją — H.O.] droga pomiędzy działami leśnymi 114 i 113, potem prosta linia aż do toru kolejowego Tychy — Kostuchna — Murcki, następnie ten tor aż do zejścia się z granicą gminy Murcki”¹⁹⁶.

Na trasie między Podlesiem Śląskim i Mikołowem znajduje się parafia Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Zarzeczcu. Zamyśl budowy kaplicy w Zarzeczcu zrodził się już w 1938 roku. Zezwolenie na budowę ośrodka duszpasterskiego w 1981 roku otrzymał ks. dziekan Alfons Janik z Mikołowa. Od listopada 1984 roku przy budującym się kościele rozpoczęto sprawowanie mszy świętej. Parafię o powierzchni 5,4 km² erygowano 13 stycznia 1985 roku¹⁹⁷.

Klasztor i bazylika franciszkańska w Panewnikach wpisały się na trwałe w krajobraz i religijną panoramę stolicy Górnego Śląska i właściwie trudno byłoby sobie wyobrazić sytuację, gdyby „Śląskiego Asyżu” nie było w Katowicach. Panewniki to oaza dla spragnionych modlitwy i spokoju, „święta przestrzeń” tuż obok kopalnianych wież i fabrycznych hal¹⁹⁸. Budowę świątyni w stylu neoromańskim — według autorskiego projektu architektonicznego i dokumentacji budowlanej brata zakonnego Mansuetusa Fromma — rozpoczęto 4 października 1905 roku, a jej konsekracji dokonał 19 lipca 1908 roku ordynariusz wrocławski kardynał Jerzy Kopp w obecności 80 000 wiernych¹⁹⁹. Parafia w Panewnikach istnieje od 12 lutego 1934 roku. Jej terytorium wydzielono z parafii mikołowskiej²⁰⁰. W Domu Prowincjalnym Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej (śląskich) przy ul. Panewnickiej 63 jest użytkowana — od 1 grudnia 1951 roku — kaplica Najświętszego Serca Pana Jezusa, przy której pracę duszpasterską prowadzi aktualnie ks. rektor Dobromir Sieradzki²⁰¹.

¹⁹⁵ SAK 1993, s. 241; KAK 2005, s. 237—238.

¹⁹⁶ RAAŚP 1925, R. 3, nr 28, poz. 484, s. 154.

¹⁹⁷ SAK 1993, s. 246; KAK 2005, s. 244; WAK 1994, R. 62, nr 11, poz. 99, s. 604—607.

¹⁹⁸ C. Ryszka: *Śląski Asyż...*, s. 5, 184.

¹⁹⁹ Budowa kościoła i klasztoru ojców franciszkanów w Katowicach-Panewnikach, prowadzona w okresie 1902—1918, kosztowała 1 166 215 marek, nie wliczając bezpłatnych dobrowolnych prac budowlanych i ofiar materialnych dobroczyńców. Zob. S. Gierlotka: *Bazylika Ojców Franciszkanów...*, s. 33—45.

²⁰⁰ KAK 2005, s. 227.

²⁰¹ Archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej — śląskie w Katowicach-Panewnikach, *Akt erekcyjny kaplicy NSPJ z 1 grudnia 1951 r.* (mps); SAK 1993, s. 235—237.

W 1958 roku ojcowie franciszkanie otrzymali posesję (dawna restauracja) Waleski Schwertfeger w Starych Panewnikach przy ul. Panewnickiej 463. Otwarto tu kaplicę pw. św. Antoniego z Padwy i dom zakonny. Parafię, wydzieloną z parafii panewnickiej, utworzono w dniu 22 marca 1981 roku²⁰².

Podsumowanie

W 2007 roku w Katowicach, na obszarze o powierzchni 164,67 km², rozwijało swoją działalność 37 wspólnot parafialnych, położonych w 22 dzielnicach miasta, tworzących 5 zespołów dzielnic: śródmiejskich, północnych, zachodnich, wschodnich i południowych, oraz należących do czterech dekanatów: Katowice-Bogucice, Katowice-Panewniki, Katowice-Śródmieście i Katowice-Załęże (zob. *Aneks I*)²⁰³. Na terytorium katolickich parafii katowickich mieszkało 300 967 wiernych. Posługę duszpasterską sprawowało wśród nich 276 duchownych (w tym 64 zakonników): 37 proboszczów, 1 rektor, 74 wikarych i 167 innych księży (w tym 3 biskupów)²⁰⁴. Warto też zauważyć, że obszar parafii w Wełnowcu wykracza poza granice Katowic i rozszerza się o ulice: Kasztanową, Leśną, Wierzbową i Zieloną na osiedlu Tuwima w centralnej dzielnicy Siemianowic Śląskich²⁰⁵.

Należy wspomnieć, że w trakcie redagowania niniejszego tomu — 12 września 2010 roku — abp Damian Zimoń erygował nową parafię Matki Bożej Fatimskiej w Katowicach-Piotrowicach (ulica Bukszpanowa 26). Znajduje się ona na terenie wyłączonym z parafii: Najświętszego Serca Pana Jezusa i św. Jana Bosko w Katowicach-Piotrowicach, Trójcy Przenajświętszej w Katowicach-Kostuchnie i Matki Bożej Częstochowskiej w Katowicach-Podlesiu (wzdłuż ulic: Ks. Wilczewskiego, Armii Krakowej, Tunelowej, Barcelońskiej i Sępiej) i należy do dekanatu Katowice-Panewniki²⁰⁶.

²⁰² SAK 1993, s. 243, KAK 2005, s. 240; S. Gierlotka: *Bazylika Ojców Franciszkanów...*, s. 16; <http://www.panewniki.franciszkanie.pl> [data dostępu: 2.07.2008].

²⁰³ KAK 2007, s. 121—123; <http://pl.wikipedia.org/wiki/Katowice> [data dostępu: 2.07.2008].

²⁰⁴ KAK 2007, s. 143—144, 147—149, 175—176, 180—182, 193, 203, 206—217, 226—228, 250—251, 257—258, 263—267, 275—277, 307—308, 312—314, 324—325, 327, 337—340, 342—343.

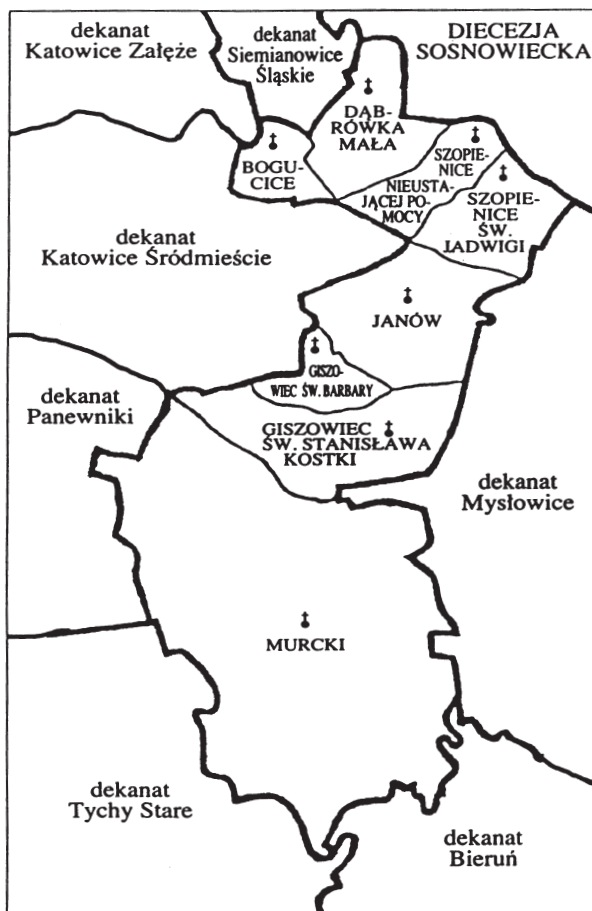
²⁰⁵ KAK 2001, s. 268.

²⁰⁶ WAK 2010, R. 78, nr 9, poz. 112, s. 456—458.

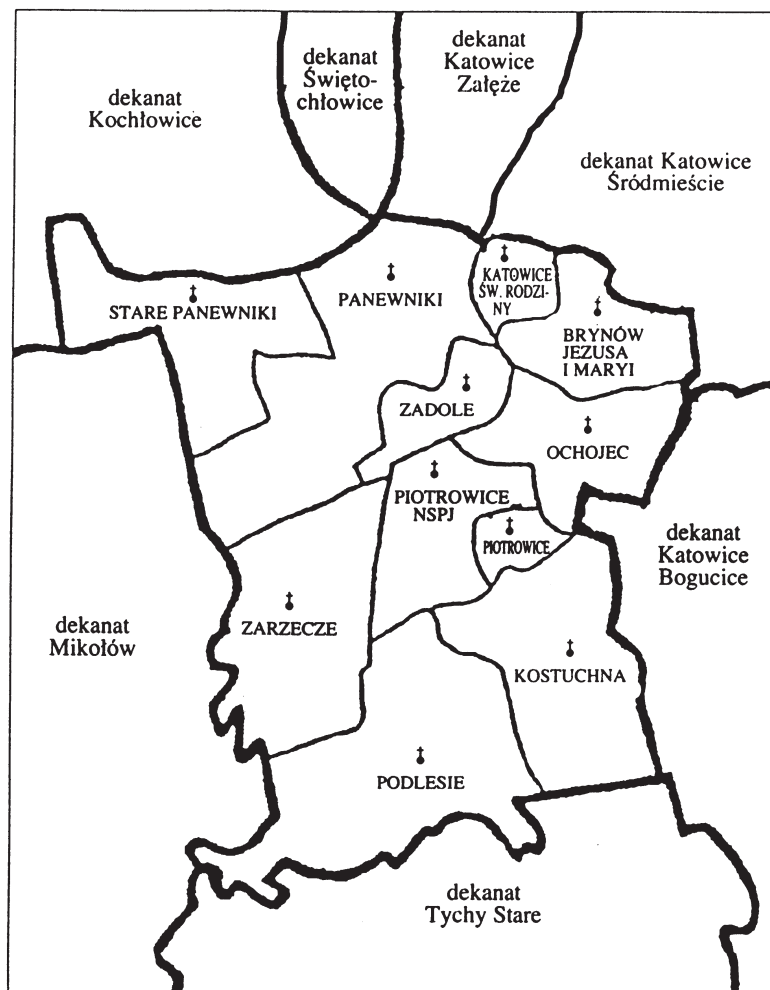
Aneks 1

Mapy dekanatów katowickich

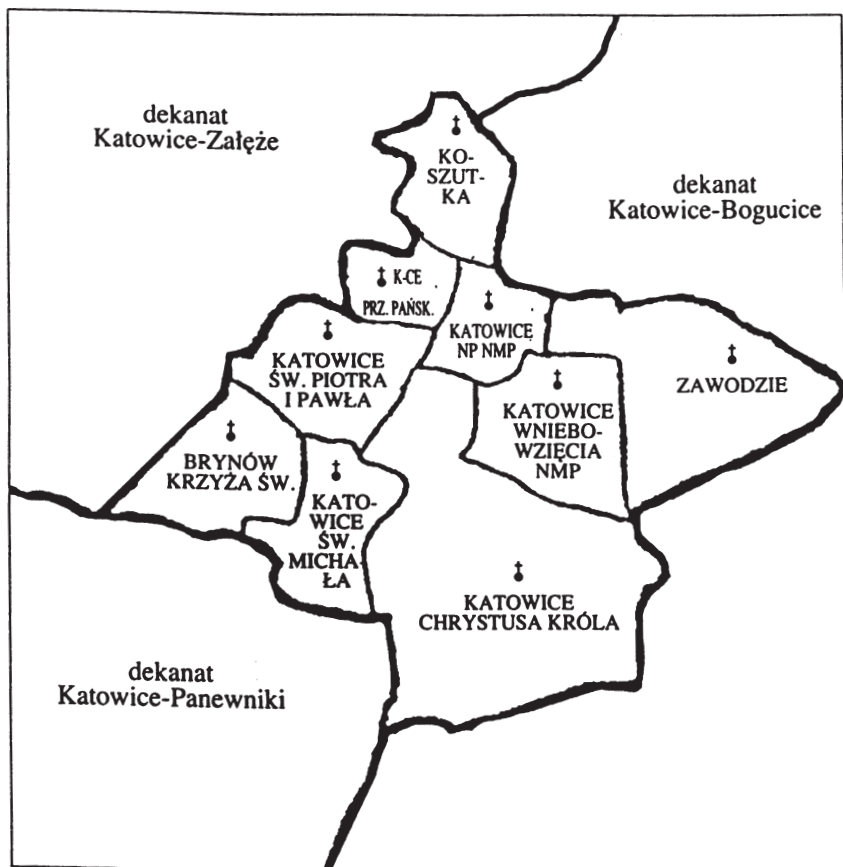
Dekanat Katowice-Bogucice z podziałem na parafie

Źródło: H. Olszar: *Mapa dekanatu Katowice-Bogucice*. W: *Katalog archidiecezji katowickiej*. Katowice 2001, s. 216.

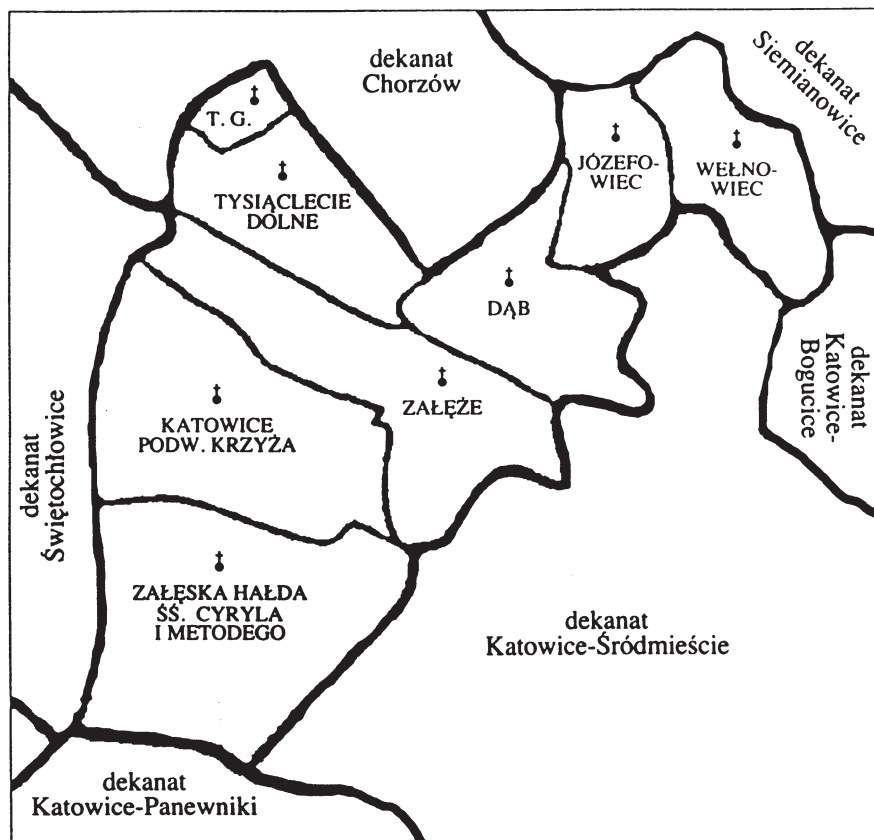
Dekanat Katowice-Panewniki z podziałem na parafie

Źródło: H. Olszar: *Mapa dekanatu Katowice-Panewniki*. W: *Katalog archidiecezji katowickiej*. Katowice 2001, s. 228.

Dekanat Katowice-Śródmieście z podziałem na parafie

Źródło: H. Olszar: *Mapa dekanatu Katowice-Panewniki*. W: *Katalog archidiecezji katowickiej*. Katowice 2001, s. 244.

T.G. - TYSIĄCLECIE GÓRNE

Dekanat Katowice-Załęże z podziałem na parafie

Źródło: H. Olszar: *Mapa dekanatu Katowice-Panewniki*. W: *Katalog archidiecezji katowickiej*. Katowice 2001, s. 262.

Aneks 2

Kalendarium

- 1374—1396 powstanie parafii bogucickiej
- 1598 wizytacja parafii bogucickiej przez ks. Krzysztofa Kazimierskiego (Kaźmierskiego)
- 1773 odbudowa drewnianego kościoła w Bogucicach
- 16 VII 1821 bulla cyrkumskrypcyjna Piusa VII *De salute animarum*
- 1860 budowa tymczasowego pierwszego kościoła w Katowicach
- 1862—1870 budowa kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach
- 1868 budowa tymczasowego kościoła i utworzenie kuracji w Szopienicach-Roźdzeniu
- 1871—1874 budowa tymczasowego kościoła w Dębie
- 24 II 1872 utworzenie parafii św. Jadwigi Śląskiej w Szopienicach-Roźdzeniu
- 14 IX 1873 erygowanie parafii Mariackiej w Katowicach
- 1884—1887 budowa kościoła w Szopienicach-Roźdzeniu
- 1892—1894 budowa kościoła murowanego w Bogucicach
- 18 VIII 1894 powstanie parafii św. św. Jana i Pawła Męczenników w Dębie
- 20 IV 1896 erygowanie parafii św. Józefa w Załężu
- 1898—1900 budowa kościoła w Załężu
- 1898—1902 budowa kościoła pw. św. św. Piotra i Pawła w Katowicach
- 1901—1902 budowa nowego kościoła w Dębie
- 1905—1908 budowa bazyliki franciszkańskiej w Panewnikach
- 22 X 1910 poświęcenie tymczasowego kościoła w Janowie przerobionego z kopalnianej kotłowni
- 1911—1912 budowa kościoła w Dąbrówce Małej
- 1 IV 1911 erygowanie parafii św. Antoniego Padewskiego w Dąbrówce Małej
- 1 VIII 1912 utworzenie parafii św. Anny w Janowie
- 1914—1927 budowa kościoła w Janowie
- 1919—1920 budowa tymczasowego kościoła w Welnowcu
- 1920 budowa tymczasowego kościoła w Józefowcu
- 6 I—7 XI 1920 budowa kościoła w Podlesiu Śląskim
- 5 IV 1920 poświęcenie tymczasowego kościoła w Murckach
- 1 X 1920 erygowanie kuracji Najświętszej Maryi Panny Wspomożenia Wiernych w Welnowcu
- 30 XII 1920 powstanie kuracji św. Józefa Robotnika w Józefowcu
- 15 VIII 1921 utworzenie parafii Najświętszej Maryi Panny Wspomożenia Wiernych w Welnowcu
- 1 VIII 1925 utworzenie parafii: św. Józefa Robotnika w Józefowcu, Najświętszego Serca Pana Jezusa w Murckach i Matki Bożej Częstochowskiej w Podlesiu Śląskim

- 1927—1955 budowa katedry w Katowicach
- 1 I 1927 powstanie samodzielnej placówki duszpasterskiej (lokalii) Opatrzności Bożej na Zawodziu
- 1930 przebudowa tymczasowej świątyni w Welnowcu
- 1930 powstanie tymczasowego kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Piotrowicach
- 1930—1931 budowa kościoła na Zawodziu
- 1930—1933 budowa kościoła garnizonowego pw. św. Kazimierza Królewicza w Katowicach
- 1 V 1931 utworzenie kuracji Najświętszego Serca Pana Jezusa w Piotrowicach
- 1931—1934 budowa kościoła w Murckach
- 12 II 1934 utworzenie parafii św. Ludwika Króla i Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Panewnikach
- 1935—1939 budowa nowego kościoła w Józefowcu
- 1936 powstanie tymczasowej kaplicy w Załęskiej Hałdzie
- 15 IV 1936 powstanie parafii św. Jacka w Ochojcu
- 1 XI 1936 erygowanie parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Piotrowicach
- 1937 budowa kaplicy publicznej w Koszutce
- 1937—1939 budowa kościoła w Ochojcu
- 2 XII 1939 utworzenie samodzielnej placówki duszpasterskiej (lokalii) Najświętszego Serca Pana Jezusa w Koszutce
- 15 III 1940 erygowanie samodzielnej stacji duszpasterskiej (lokalii) Przemienienia Pańskiego w Katowicach
- 1945—1946 budowa tymczasowego kościoła w Załęskiej Hałdzie
- 1946 powstanie tymczasowego kościoła Najświętszych Imion Jezusa i Maryi w Brynowie
- 1946 budowa tymczasowego kościoła w Kostuchnie
- 1946—1948 budowa kościoła w osadzie górniczej w Giszowcu
- 1 X 1947 powstanie parafii Trójcy Przenajświętszej w Kostuchnie
- 1 I 1949 utworzenie kuracji św. Stanisława Kostki w Giszowcu
- 1951 budowa kościoła przylegającego do Domu Prowincjalnego Zgromadzenia Sióstr Maryi Niepokalanej na osiedlu Paderewskiego
- 1 XII 1951 otwarcie kaplicy publicznej pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Domu Prowincjalnym Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej (śląskich) w Panewnikach
- 15 XII 1951 powstanie kuracji Najświętszych Imion Jezusa i Maryi w Brynowie
- 1 V 1952 powstanie kuracji Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny na osiedlu Paderewskiego
- 30 X 1955 konsekracja kościoła katedralnego Chrystusa Króla w Katowicach
- 1956—1984 rozbudowa kościoła w Załęskiej Hałdzie
- 28 V 1957 erygowanie parafii św. Stanisława Kostki w Giszowcu
- 20 XII 1957 ustanowienie parafii: katedralnej Chrystusa Króla w Katowicach i Opatrzności Bożej na Zawodziu
- 1957 rozbudowa kościoła Najświętszych Imion Jezusa i Maryi w Brynowie
- 1957 rozbudowa kaplicy w Koszutce

- 1958 otwarcie domu zakonnego i kaplicy Ojców Franciszkanów w Starych Panewnikach
- 1958 powstanie oratorium publicznego w Szopienicach-Borkach
- 1959 utworzenie rektoratu przy kościele pw. św. Michała Archanioła w Katowicach
- 1960 remont kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Katowicach
- 1972—1975 rozbudowa kościoła w Ochojcu
- 1974—1979 rozbudowa kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Piotrowicach
- 1975—1978 rozbudowa kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Katowicach
- 1979—1991 budowa kościoła na Tysiącleciu Dolnym w Katowicach
- 1980—1983 budowa nowego kościoła na osiedlu Paderewskiego
- 1980—1987 budowa kościoła w Borkach
- 25 V 1980 utworzenie parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Szopienicach-Borkach
- 1981 powstanie tymczasowej kaplicy na osiedlu Obroki (Witosa) w Katowicach
- 21 II 1981 erygowanie parafii św. Michała Archanioła w Katowicach
- 22 III 1981 utworzenie parafii św. Antoniego Padewskiego w Starych Panewnikach
- 1981—1985 budowa kościoła w Zarzeczcu
- 25 II 1982 potwierdzenie faktu istnienia parafii św. św. Cyryla i Metodego w Załęskiej Hałdzie
- 14 IX 1982 erygowanie parafii: Podwyższenia Krzyża Świętego i Matki Bożej Uzdrawienia Chorych na Tysiącleciu Dolnym w Katowicach oraz Podwyższenia Krzyża świętego i św. Herberta na osiedlu Obroki (Witosa) w Katowicach
- 17 X 1982 powstanie parafii Świętej Rodziny i św. Maksymiliana Kolbego w Katowicach-Brynowie
- 1983—1991 budowa kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Brynowie
- 1 V 1983 erygowanie parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Brynowie
- 1983—1994 budowa kościoła na osiedlu Staszica w Giszowcu
- 1984 powstanie kaplicy codziennych nabożeństw w parafii Świętej Rodziny i św. Maksymiliana Kolbego
- 1984—1993 budowa kościoła na osiedlu Obroki (Witosa) w Katowicach
- 19 VIII 1984 powstanie parafii: Matki Bożej Różańcowej w Zadolu i św. Barbary w Giszowcu
- 3 XII 1984 dekret potwierdzający fakt istnienia parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Koszutce
- 13 I 1985 utworzenie parafii Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Zarzeczcu
- 18 III 1985 dekret potwierdzający fakt istnienia parafii Przemienienia Pańskiego w Katowicach
- 1 IX 1985 erygowanie parafii Matki Bożej Piekarskiej na Tysiącleciu Górnym w Katowicach
- 1985—1990 budowa kościoła na Tysiącleciu Górnym w Katowicach
- 1985—1992 budowa kościoła na osiedlu Zadole w Brynowie

1985—1995	budowa kościoła w Kostuchnie
1987—1993	budowa kościoła pw. Świętej Rodziny i św. Maksymiliana Kolbego w Katowicach-Brynowie
1987—2004	budowa kościoła na osiedlu Odrodzenia w Piotrowicach
1989—1999	rozbudowa kościoła w Koszutce
1 I 1990	powstanie parafii na osiedlu Odrodzenia w Piotrowicach
18 II 1992	potwierdzenie faktu istnienia parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny na osiedlu Paderewskiego
20 II 1992	potwierdzenie faktu istnienia parafii Najświętszych Imion Jezusa i Maryi
21 I 1993	erygowanie parafii garnizonowej św. Kazimierza Królewicza w Katowicach
1993—2001	budowa kościoła pw. Matki Kościoła w parafii św. Michała Archanioła w Katowicach

Ks. Henryk Olszar

The parish of the Roman-Catholic Church in Katowice

Summary

The symbol and guarantee of stability of the parish community — permanently established — are the founding decree of the diocese bishop, congregation connected with a given territory either permanently or temporarily, their own priest and a proper holy place devoted to conducting the cult of God. The area where the districts and settlements were developing within the borderline of Katowice was always close to a parish and its residents belonged to one of the parish churches in Bogucice, Czeladz, Michałkowice, Chorzów Stary, Mikołów and Tychy. The borderlines of some parishes in Katowice were formerly determined by rivers, and streams and currently also interchanges.

By observing the process of creating new parishes in Katowice the question arises on the origin of initiatives and their formation. The answer to the question lies in the analysis of the archive sources and that conclusion that the inventions were initiated either by the local people or the parish priest of the home parish or by the Curia in Wrocław or Katowice. The dwellers of Katowice usually were in favour of shortening the way to church and participating in a full parish life. The motive raised by parish priests was their willingness to increase the level of a religious life of the congregation. To the occasional motives belong places of tragedy, for example in “Kleofas” and “Wujek” mines and the willingness to build a substitute temple to create the centre of the cult of Saint Anna in Katowice diocese.

Currently 37 parish communities of the Roman-Catholic Church located in 22 Katowice districts belonging to four decanates: Katowice Bogucice, Katowice Panewniki, Katowice Śródmieście and Katowice Załęże have a legal stabilization. Over 300 thousand of the congregation among whom 276 clerics conduct pastoral services live there.

Henryk Olszar, Priester

Die Pfarreien der römisch-katholischen Kirche in Katowice (Kattowitz)

Zusammenfassung

Die Sicherung der Stabilität der für immer ernannten Pfarreigemeinschaft sind: das Stiftungsdekret des Diözesanbischofs, die auf dem Gebiet ständig oder vorläufig wohnenden Gläubigen, der eigene, ein Pfarrer genannte Seelsorger und eine heilige, für die Gottverehrung bestimmte Stätte. Die auf dem Gebiet der Stadt Kattowitz entstehenden Wohnsiedlungen gehörten immer einer bestimmten Pfarrei und der Pfarrkirche: in Bogucice (Bogutschütz), Czeladź, Michałkowice, Chorzów Stary (Alte Königshütte), Mikołów (Nikolai) und Tychy (Tichau). Die Grenzen von manchen Kattowitzer Pfarreien waren Flüsse und Buchen, heutzutage sind es auch Verkehrsknoten.

Aus den Archivquellen geht hervor, dass neue Pfarreien in Kattowitz auf Anregung entweder der Einheimischen oder des Pfarrers von der Mutterpfarre, oder auch von der Breslauer o. Kattowitzer Kurie gegründet wurden. Die Einwohner von Kattowitz wollten sich meistens den Weg zur Kirche abschneiden und am Leben der Pfarreigemeinschaft im vollen Umfang teilnehmen. Die Pfarrer dagegen wollten das Niveau des Religionslebens von ihren Gläubigen erhöhen. Die Gründung von einer neuen Pfarrei hatte auch Gelegenheitsursachen, wie z. B. Betriebsunfälle in den Kohlengruben „Wujek“ und „Kleofas“ oder die Absicht, ein Ersatzgotteshaus in der Kattowitzer Diözese für die Heilige Anna-Kult zu bauen.

Heutzutage besitzen 37 Pfarrgemeinde der römisch-katholischen Kirche die Rechtsfähigkeit. Sie liegen in 22 Stadtvierteln von Kattowitz und gehören zu 4 folgenden Dekanaten: Katowice-Bogucice, Katowice-Panewniki, Katowice-Śródmieście und Katowice-Załęże. Sie zählen insgesamt über 300 Tausend Gläubige und 276 Geistliche.